

KISA 1950 – 1975 (ungefär)

Fjärde upplagan
Del 1, s. 1 – 152

Innehållsförteckning (till alla tre delarna)

1	Om denna text	3
2	Den som vill veta mer om Kisa kan läsa och titta bl.a. här	5
3	Inledning	7
4	Natur och kultur	8
5	Idrott och fest	27
6	Kisa samhälle	42
7	Näringsliv	72
8	Promenader i centrala Kisa – med lite historia och lite om scouterna	98
9	Bostadsområden och livet i samhället	119
10	Några minnen	133
11	Kommunikationer	142
12	Olyckor	148
	Större ändringar och tillägg i fjärde upplagan	152
13	Några av människorna (del 2)	153
14	Ytterligare några bilder (del 3)	347
	sista sidan	418

Flygfoto över Kisa centrum ca 1968

1 *Om denna text*

Det här är en text där vi (framför allt personer i Facebook-gruppen ”Kisa på 1950-, 60- och 70-talen”) skriver om sådant som kan vara värt att minnas från Kisa på den tiden. Här finns också korta biografier/berättelser om människor som bodde i Kisa då. I den delen måste vi observera dataskyddsförordningen och skriver därför bara om personer som är döda.

Syftet med texten är framför allt att den ska innehålla sådant som kan vara roligt och värt att bevara. Texten har fått svälla rejält i några riktningar medan den tiger helt i andra. Ett antal bilder tar vi också med. Om någon har invändningar mot att en bild finns med, ber vi att han eller hon hör av sig. Detsamma gäller texter som vi ibland i kanske alltför hög grad har stulit från böcker eller andra texter.

Arbetet med texten har pågått sedan januari 2021. I juli 2023 avslutades arbetet med den första upplagan. Den andra upplagan kom i april 2024 och den tredje i april 2025. Denna den fjärde upplagan kommer i april 2026 (det har blivit tradition att de nya upplagorna kommer i anslutning till Ordkalaset). Här har gjorts ganska många små och stora tillägg. En kort redovisning av vilka större ändringar som har gjorts finns sist i Del 1 av texten.

Man kan nog räkna med att det blir fler upplagor under de kommande åren. – Det är f.n. inte aktuellt att göra en bok av texten, den är lite för ojämn. Men vem vet, kanske får vi anledning att tänka om på den punkten. Idéer och synpunkter kan lämnas till Göran Lambertz (glambertz@hotmail.com, 070 3128831). Till Göran, som f.n. utgör redaktionen för texten, kan ni också – *mycket gärna* – komma med bidrag av allehanda slag, särskilt gärna till personavdelningen, del 2. Från och med denna fjärde upplaga finns en bilaga med dödsannonser med koppling till Kisa i ovannämnda Facebook-grupp. Den som känner igen någon person där som inte finns med i del 2 får mycket gärna höra av sig med upplysningar om personen. På så sätt kan vi tillsammans komplettera berättelserna om personerna som bodde i Kisa under 1950-, 60- och 70-talen.

2 ***Den som vill veta mer om Kisa kan läsa och titta bl.a. här***

Kinda Härads Sparbank 1866 – 1966, liten jubileumsskrift

Kisa sockenbokskommitté: En bok om Kisa socken, Del 1 1973, Del 2 1976, Del 3 1981, Del 4 1990

Torsten Gille och Lars Ole Hansen: Pappersbruksarbetareliv, 1981

Millennieboken, Kinda inför år 2000, utgiven av Kinda kultur- och fritidsnämnd, 2000

Händelser och människor i Kinda 1974 – 1999, utgiven av Kinda kommun, Hans Lönegren (red.), 2000

Per-Arne Ringh: Det Kisa jag minns – Människor och miljöer på 1940-talet, 2002

Tony Hagström: Från bondby till municipalsamhälle, Kisa i ord och bild 1870 – 1960, 2006

Kinda Kommun: Till fots – en kulturvandring genom Kisa, 2012

Olle Jacobson: Olles krönikor – om gamla Kisa, 2013

Torbjörn Lindqvist och Leif Johansson: Fram och tillbaka, Fotbollens första femtio år i Kisa, 1906 – 1955, 2015

Arne Sandström: Samlar-bladet, Vykortets historia, Kisaförlag, tryckerier & koder, 2016

Torbjörn Lindqvist: Inspel och motlägg, Fotboll och samhälle, 1956 – 2005, 2020

<https://www.kisahembygdsgard.se>; Kisa-Västra Eneby Hembygdsförenings hemsida

Kinda Bilddatabas, <http://www.kindabild.se>

Ossian Gustafsson: Den gamla Sockenstugan. Musiklivet i Kisa under ett sekel, 1951

Curt von Wachenfeldt: Kisa socken, i Sveriges bebyggelse – Landsbygden, s. 273 ff., 1950

Torbjörn Nilsson: Än en gång därän: nio berättelser om John Ivar Anderson, 2006

Gustav Nilsson: Dröm och tankar i vinterkväll, 1964

Cervus (Erik G:son Hjort): Anteckningar om Kisa socken i Östergötland, 1905

Willy Svahn: Kinda kanal – Vattenväg och insjövägar, 2001

Ewa-Lotta Lambertz Nordin och Göran Lambertz: Boken om Elsvig och Lasse Lambertz, 2020

Göran Lambertz: Mona Saint Cyr – ett liv i samhällets tjänst, 2024

Christian Lehmann Gisler: Med en lapp om min hals, 2024

Göran Lambertz: Med ena ögat – ett slags memoarer, 2025

3 *Inledning*

Kisa var ett fint samhälle att växa upp i när vi var barn. Curt von Wachenfeldt skötte om biblioteket, dit kunde man alltid komma om det inte fanns någon annanstans att vara. Han ledde många Kisaungdomar in i böckernas värld. Holger Kjellgren tog hand om BP, Wille Sandelius om kommunledningen, Knut Svensson och Ragnar Lindskog om tennisbanorna och Julius Elander och Gustaf Skiöld om kyrkan. John Anderson, Gösta Eklund och Viktor ”Vicke” Sandberg var tre av många framgångsrika företagare, Harry Johansson lokal polischef.

Bara karlar? Nej minsann. Asta Jacobson hade hand om barngymnastiken och husmorsgymnastiken, Maja-Lisa Almquist var rektor i realskolan och Britta Nilsson och Maria Zdeborska var skickliga läkare. I småskolan tog Inga Lundin, Elvira Levin och Constance Wesström hand om lärandet för de yngsta. Mona St Cyr Johansson var en beundrad lärare, kommunpolitiker och så småningom riksdagsledamot. Ena Carlborg, Ami Åhlström (nu Eklöf-Hagström), Anna-Karin ”Kisa” Magnusson, Inger Nilsson (”Pippi”) och Gerda Antti var välkända på kulturens område. Alice ”Nikander” Johansson hade hand om serveringen på Bygdegården. Och den ena kvinnan efter den andra skötte hus och hem och skapade trygghet och värme för sina barn. Så att Kisa blev ett säkert och kärleksfullt samhälle att bo och leva i.

Den här texten handlar om Kisa under åren 1950 – 1975 (ungefär). Den innehåller sådant som vi tycker kan vara roligt att veta och komma ihåg. Berättelser om människorna, samhället, utvecklingen, sorgerna, glädjeämnen, diskussionerna, kommunikationerna, kulturen, naturen och en massa annat.

Texten är långtifrån välbalanserad. Den innehåller ibland mycket om det lilla, lite om det stora och viktiga. Så får det vara. Berättelserna om ”det oviktiga” hör ofta till de trevligaste.

4 *Natur och kultur*

Naturen

Kisas natur var förstås i allt väsentligt densamma som nu med de fantastiska bergen – framför allt Borgarberget, Starberget (Vystberget), Mariaberget och Singelberget – och de lika fantastiska sjöarna – särskilt Kisasjön, Föllingen, Glimmingen och Åsunden.

Vid foten av Vystberget ligger jägmästaren Erik G:son Hjort (1832 – 1922) begravd med sin hustru Theckla. På toppen av berget lät han bygga en ruin.

Singelberget är det lilla berget ovanför Bergdala vid gamla Kalmarvägen. Det fick sitt namn efter att männen under marknaderna gick upp på berget för att spela om pengar genom att singla slant.

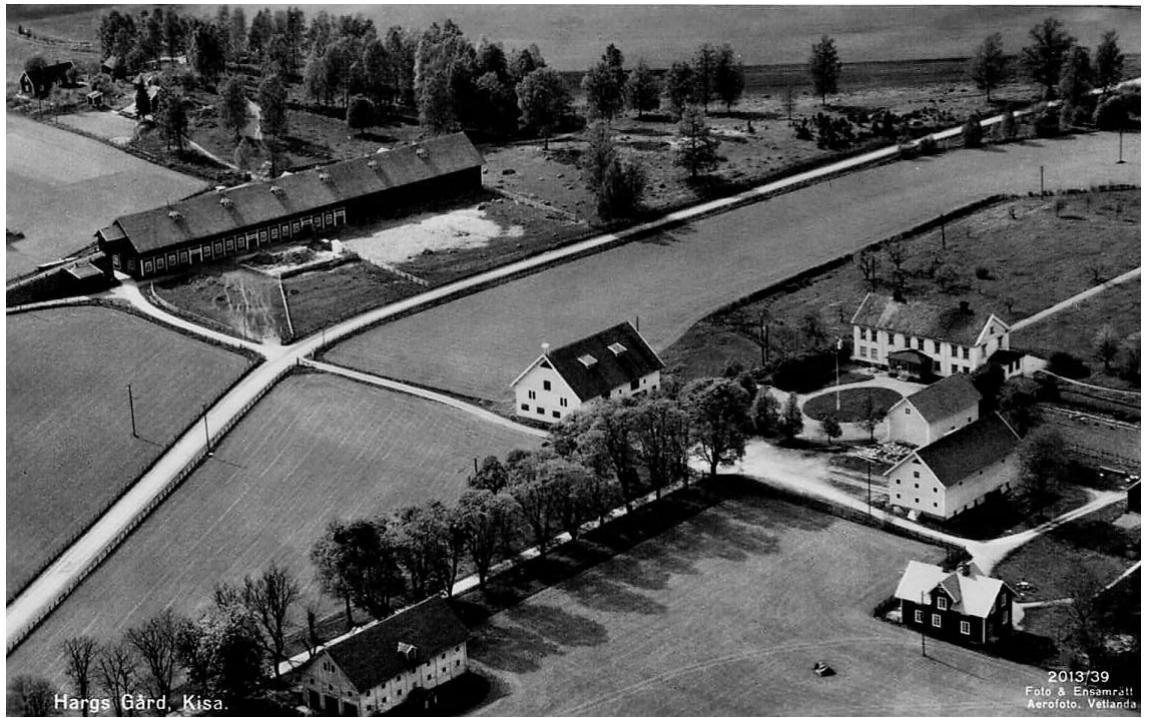
Omgivande bebyggelse

Den här texten handlar om Kisa och säger nästan ingenting om byar, gårdar och torp runt omkring samhället. Det är förstås på sätt och vis en brist och kanske ska vi så småningom försöka läka den hjälpligt. Men nu nöjer vi oss med att konstatera att många byar i omgivningen var i högsta grad livaktiga och vore värda att berätta om. Det gäller t.ex., om vi håller oss till Västra Kinda kommun, Axhult, Kjettestorp, Korpkleiv, Kölefors, Rothult, Tidarsrum, Verveln och Västra Eneby.

Och det gäller också de många gårdarna. Bara för att räkna upp några kan vi nämna Bjerkeryd, Björksnäs, Björndal, Bollkind, Breddarp, Bringtorp, Bromhult, Ennesbo, Fagerhult, Folkinge, Friggestorp, Froghult, Fröåsa, Fubbetorp, Föllingsö, Gisselhult, Grönede, Gummetorp, Gäddefall, Gölingtorp, Harg, Hitthem, Hult, Hylta, Hässelhylta, Hökhult, Högtomta, Karleby, Kisa Gästgivargård, Kisa Kullagård, Kisa Prästgård, Kisa Värgård, Kjusebo, Klevsfall, Knoppetorp, Kvarntorp, Lindehylta, Långebråta, Lövåsa, Millingetorp, Misterfall, Mjellerum, Mjölsefall, Måla, Näs, Pinnarp, Ramshult, Råstorp, Rödingehult, Skördefall, Sundsnäs, Tomestorp, Vidingstorp, Vimantorp, Yxefall, Öknehult, Örsebo och Öö.

I del 3 av sockenboken har Valter Elgeskog skrivit en mycket intressant redogörelse för ”Bönder och gårdar i Kisa”. Där berättar han bl.a. om adels- och kronogårdarna, om reduktionen under Karl XI, om herrgårdarna på 1700-talet, om den stora odlingstiden på 1800-talet, om skogsbruket under industrialismens epok och om särdrag för gårdarna och jordbruket i och kring Kisa.

I samma del av sockenboken har Sven Kindestam skrivit ett kapitel om torpbebyggelsen i Kisa socken. Där räknar han upp ca 500 torp. Antalet var som högst kring 1880, då var nionde invånare i socknen bodde i torp, och sjönk sedan stadigt för att vara nere under 100 år 1975. Det sistnämnda året bodde ungefär en fyrtiondel av socknens invånare i torp.

Harg 1962

Torpet Urkhagen under Kisa Gästgivargård

Hembygdsgården

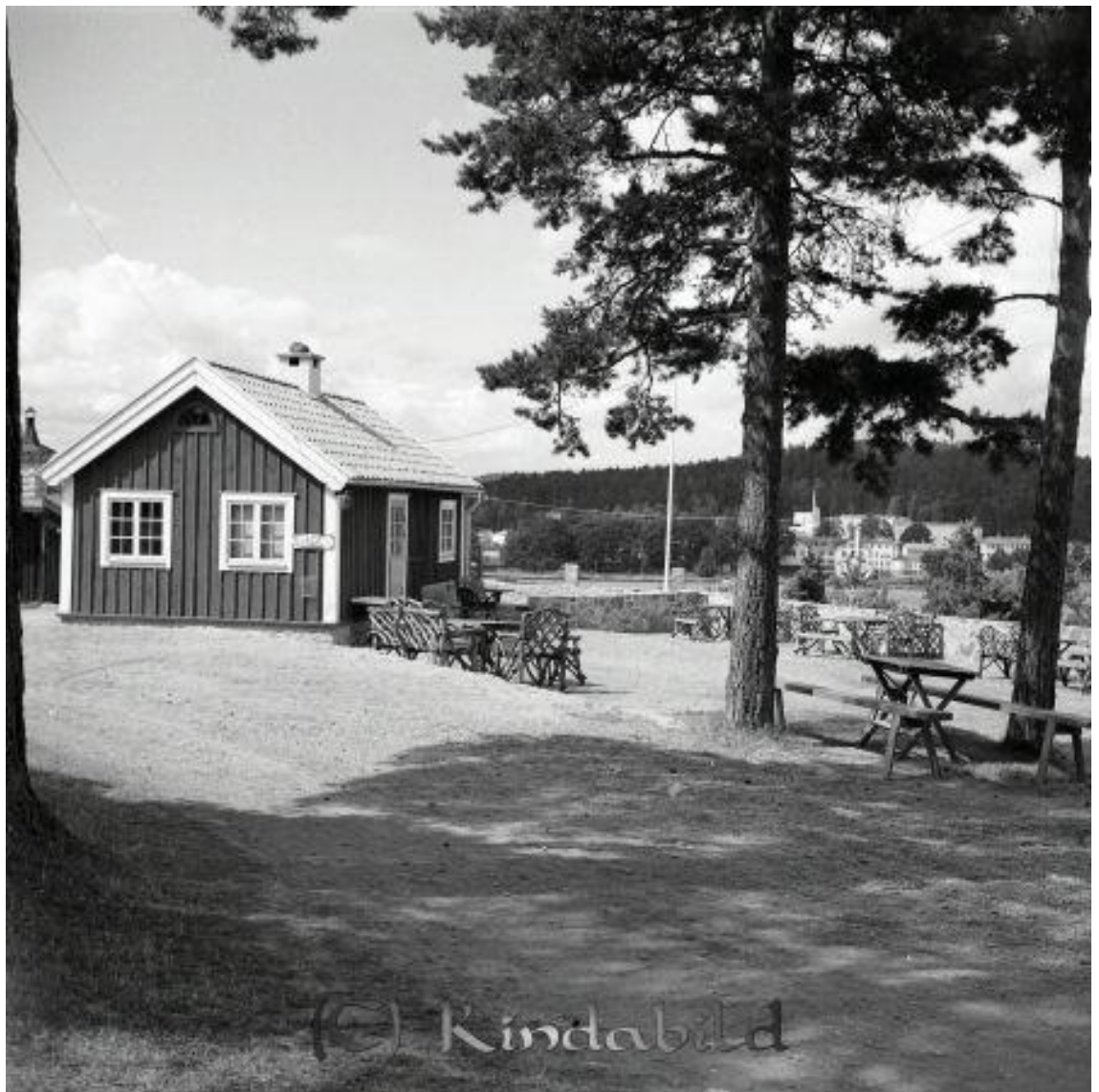
Här finns skolmuseum, en handelsbod, skomakeri och utställningar av bl.a. möbler och

verktyg. Huvudbyggnaden kom till hembygdegården först av alla byggnader, 1927. Den är från 1600-talet och Västra Eneby, kallas Hovby slott. Snett nedanför den, till vänster från ingången, står Kungsstugan som tidigare stod i trädgården bakom tingshuset. Här på Hembygdegården, som då mestadels kallades Bygdegården, ordnades som nämnts i många år allsång en gång i veckan på somrarna. Allsångskvällarna var mycket populära och välbesökta. Så var det också med Kaffestugan med servering. – En berättelse om hembygdegårdens tillkomst, innehåll, idé och förvaltning finns i Sockenbokens del 3. Den är skriven av den dåvarande ordföranden i Kisa – Västra Eneby hembygdsförening Fridner Ericsson.

På Bygdegården, som den då kallades, drevs under ca 30 år vandrarsverksamhet. Det var från 1933 till 1964. I samband med vandrarshemmet startade också den sommarserveringsverksamhet som ännu pågår.

1969 katalogiserades Bygdegårdens samlingar, över 3 000 föremål, under ledning av fil. lic. Anna-Britta Nilsson. Och 1970 fick Bygdegården sin första heltidsanställda vaktmästare, Helge Vik.

Kaffestugan på Hembygdsgården med utsikt över Kisasjön mot lasarettet.

Kisa – Västra Eneby Hembygdsförening

Hembygdsföreningen var från början en lokalavdelning inom JUF, Jordbrukare-Ungdomens Förbund, som satte igång sin verksamhet i Kisa på 1920-talet. Föreningen hade en mängd aktiviteter inom kultur- och bildningsområdet. År 1927 köpte man Hovby slott i Västra Eneby och placerade huset på Bygdegården. Det blev starten för bygdegårdsverksamheten i Kisa. Flera kulturbyggnader mottogs som gåva eller inköptes undan för undan och uppfördes inom bygdegårdsområdet.

JUF-avdelningen ombildades i slutet av 1950-talet till JUF:s hembygdsförening, som senare antog sitt nuvarande namn, Kisa – Västra Eneby Hembygdsförening. Man har ägnat sig åt bl.a. folkdans- och teaterverksamhet, släktgårdsforskning och torpinventering. Men föreningens främsta insats är den fina bygdegårdsanläggningen.

Föreningen har en hemsida där man kan läsa mer, se <https://www.kisahembygdsgard.se>.

Kisa Emigrantmuseum

Kisa Emigrantmuseum har funnits på övervåningen i Café Columbia sedan 1979. Här förvaras många föremål, foton och brev från emigrationen till Nordamerika. Museet genomgick en välbehövlig renovering och modernisering inför sommarsäsongen 2019. Länsstyrelsen i Östergötland sköt till ekonomiska medel för utveckling och tillgängliggörande av samlingarna. Tanken är att museet bl.a. ska kunna fungera som ett kunskapscentrum kring ämnet migration. I samlingarna finns bl.a. ca 1300 emigrantbrev, där några som är särskilt berörande har plockats ut och visas. Det finns även ett flertal fotografier, som visar människor och öden. I ett av rummen kan man sitta och lyssna till berättelser på olika språk. På baksidan av skärmarna finns fördjupning. – Den förste man möter när man kommer upp för trappan från kafévåningen är Carl Gustaf Sundius, som var apotekare och öppnade Sveriges första emigrantbyrå här 1846 efter att han träffat Peter Cassel. Cassel emigrerade med en grupp på 21 kindabor 1845 och bidrog till att den organiserade emigrationen kom till stånd. – I rummet till vänster finns historien om Peter Cassel och en del lokalhistoria, och rummet mot gatan är anpassat för barn. – När Café Columbia är öppet så är också emigrantmuseet öppet. Det är fri entré och det finns möjlighet att få guidning mot en avgift.

Studieförbunden

Det var många studieförbund representerade i Kisa. Det var ABF, NBV, Medborgarskolan, Vuxenskolan, Studieförbundet och SKS. ABF hade eget kontor där Anna-Greta Johansson arbetade. Ingrid Lindblom var studiekonsulent för NBV och ordnade många cirklar i Kisa. Varje höst skickade alla studieförbund ut ett program med cirklar de erbjöd. Suget efter utbildning var stort. Det var dåförtiden t.ex. många som aldrig fått läsa engelska i skolan och nu tyckte det kunde vara bra att kunna litet. Det var spännande när programmen kom och man skulle välja ut några cirklar. För hemarbetande kvinnor var det viktigt att få komma ut och träffa andra och lära sig något nytt. Gerd Pettersson kommer ihåg första cirkeln barnpsykologi med Ulla Söderbäck som ledare. Sedan fortsatte det med gitarrspel med Birgit Wadell, nu Lindqvist, träslöjd med Sven-Åke Jarledal och maskinskrivning med Göte Lindqvist. Och det var flamskvävnad, bandvävning, bokföring, matematik och engelsk konversation. Ja, det fanns verkligen ett veritabelt smörgåsbord att välja på för den som ville lära sig nya saker.

Blåsorkestern

Kisa blåsorkester hade funnits tidigare men återuppväcktes i mitten av 1960-talet på initiativ av bl.a. musikdirektören Sven Bergcrantz. På valborgsmässoaftonens morgon väcktes Kisaborna av orkestern när den marscherade runt i samhället, och senare samma

dag spelade man ute vid Valborgsmässoelden på Värgårdsudde. På första maj var det marsch igen, framför demonstrationståget. Det gillade inte Bergerantz riktigt, han tyckte det kändes som ett politiskt ställningstagande. Till de tongivande i orkestern de första åren hörde Nisse Svensson, Pelle Gothnier, Gustaf Kronström och bröderna Lars och Staffan Bjurlid. Från 1970 leddes orkestern av Lars-Göran Wallin.

Så här berättar Göran Lambertz, som då spelade trumpet i blåsorkestern, om ett för honom lite pinsamt tillfälle: På valborgsmässoafton måste vi komma tidigt till samlingen, för marscherandet i samhället började redan klockan 7. En morgon hördes ett väldigt tutande utanför huset på Linnégatan. Jag hade försovit mig och vaknade av att alla i orkestern spelade så starkt man kunde ute på gatan vända mot vårt hus. Pinsamt för mig, men alla skrattade och jag gjorde mig klar att inta min plats i orkestern på några minuter. Mamma var nog den som tyckte det var mest förargligt, medan pappa tog det med ro.

Dåtidens romer

På 50-talet var det vanligt med det som då kallades zigenarläger ute på Värgårdsudde. På den tiden var romerna kringresande, och de sökte upp platser i landet där de var någorlunda välkomna. De kom i bussar och gamla bilar, och de satte upp stora tält ute på udden. För dom som var barn på den tiden var det spännande, men samtidigt lite skrämmande. Inte minst barnen var så annorlunda klädda, och familjerna verkade ha ett så annorlunda liv. Det gick illvilliga rykten också, om stölder och misshandel m.m., men säkert mestadels obefogade.

Det allra mest spännande ... (av Göran Lambertz)

Det allra mest spännande som kunde hända i Kisa när jag var barn, och det farligaste (trodde jag då i alla fall) och mest exotiska, det var när ”zigenarna” (ett förbjudet ord nuförtiden) kom på besök. De slog läger ute på Värgårdsudde, som dåförtiden var en

utpost i samhället. Och det blev en särskild stämning när de kom. Som barn kände man att man måste akta sig, för det låg i luften att det var något farligt med dessa besökare. Och samtidigt spännande. Det var eld och musik och spåntanter och vida kjolar och gamla smutsiga bilar och bussar. Jag har ingen aning om hur det gick till när de kom, om de behövde tillstånd eller inte. Om de bara fick stanna ett visst antal dagar. Om de var bara ovälkomna eller även välkomna. Min egen känsla var skräckblandad förtjusning. Vi smög i buskarna ute på Värgårdsudde med bultande hjärta. Och jag blir fortfarande stel när jag tänker på den gången då en av männen fick syn på oss och såg riktigt riktigt farlig ut. Tyckte jag i alla fall. Då var jag nära att dö av skräck. Men han skrek åt oss att ge oss iväg. Och vi sprang, oändligt tacksamma för att vi hade kommit undan.

Cirkus

En annan kulturbegivenhet var de årliga besöken av kringresande cirkusar, som Cirkus Altenburg, Cirkus Scala och Cirkus Orlando. Det var en fläkt av den stora världen som dök ner i Kisa när de ställde upp sina tält och vagnar ute på Värgårdsudde. På den tiden fick man ha rovdjur på cirkus, Men de var inte med i föreställningarna utan visades upp för en extrakostnad.

Författare

Många författare var verksamma i och kring Kisa under de decennier som denna text omfattar. Bland dem finns tre av Sveriges mest erkända 1900-talsförfattare, Olle Hedberg, Walter Ljungquist och Gerda Antti (gift med Walter L). Gerda bodde i Thomestorp i många år och bor nu inne i Kisa. Nämnas bör även Sture Karlsson, Inge Johansson, John Andersson och Gustav Nilsson.

Ytterligare en del att läsa i ämnet finns i Sockenbokens band 4, s. 387 ff.

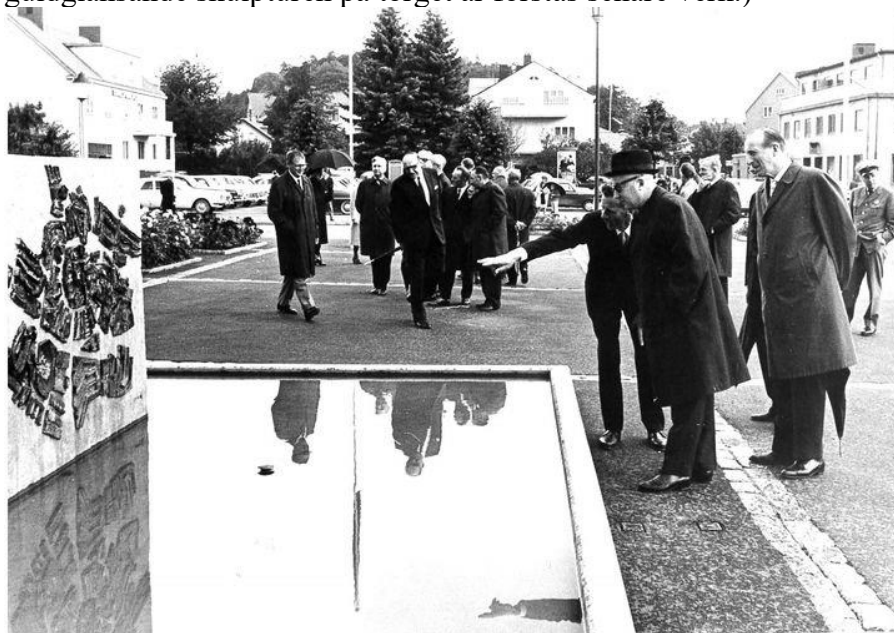
Konstlivet

Många konstnärer har sökt sig till Kinda och Kisa. Dit hör bl.a. Bengt Ericson, Christer von Rosen, Ivan Ring, Per Olof Zachrisson, Brita Rothlin-Zachrisson, Tore Höglund och Lolo Holmquist. År 1962 bildade några Kindakonstnärer en egen grupp, Kindagruppen, vid ett möte på Kisa brandstation. Senare samma år återuppväcktes Kinda Konstförening, som bildats 1947 men legat i träda några år. Föreningens första styrelse efter nybildningen 1962 bestod av Lars Gunnarsson, ordförande, Stig Berg, Bertil Nilsson, Gunnar Larsson och Lolo Holmquist. Föreningen har anordnat åtskilliga uppskattade utställningar, bl.a. i tingshuset och på senare år i biblioteket. Föreningens ändamål är att inom Kindabygden väcka och utbreda intresset för bildande konst. För detta syfte ska föreningen verka bland annat genom att ordna utställningar, företrädesvis av medlemmars/östgötars verk.

bengt ericson, Ivan Ring, Hans Hermansson och Lolo Holmquist med Kindagruppens grafiska portfölj 1962 (bild ur sockenboken del 4 s. 354)

Det första offentliga konstverket i Kisa kom på plats 1964, på Stora torget utanför Kommunhuset. Det är skapat av den polsk-svenske konstnären Tadeusz-Marya ("Teddy") Sempinski. I sitt verk skildrar konstnären landskapet kring Kisa och ortens skilda näringsgrenar. (Statyn av Kisamor vid rondellen invid järnvägen och den guldglänsande skulpturen på torget är förstås senare verk.)

Invigning av kommunalhuset 1964 i närvaro av landshövdingen Per Eckerberg.

Musik

Vid sidan om den kommunala blåsorkestern, allsången och ett rikt musikliv i kanske särskilt frikyrkoförsamlingarna fanns också en stråkorkester (ganska kortvarig tror den som skriver denna text), dansband, jazzorkestrar, popband och så småningom Lillblåset (se nedan). Ett av banden var "Belaks orkester" (se bild nedan) som leddes av Kaleb Nilsson. Han spelade själv trumpet och Märtha Samuelsson (då Ruckman) var bandets pianist. Åke Hellmann spelade banjo. (Övriga medlemmar vet vi inte namnet på, se bilden nedan.) De hörde egentligen till 30- och 40-talen men får vara med i den här texten i alla fall. Ett annat band var "Ritz" med bl.a. bröderna Nisse (på bas) och Sven Svensson (saxofon) och Märtha Samuelsson (piano). Och så var det "Åkes kapell" med Åke Hellman (kapellmästare, banjo), Karl-Einar Larsson (bas), Ebbe Johansson (dragspel), Märta Ruckman (piano) och Sven Svensson (saxofon).

På de frekvent förekommande skoldanserna långt senare spelade nästan alltid live-band från trakten. Allra populärast kring mitten av 60-talet var nog V.I.P:s, där Lennart Palmefors och Thomas Scherman var tongivande. Även Kisa sångkör på 50-talet (se bild nedan), Kisa Hembygdskör och Kinda mässingssextett är förstås värda att nämna. I sextetten ingick bl.a. (dock bara sex i taget ...) Lars-Göran Wallin, trumpet, Per Gothnier, trumpet, Åke Karlsson, trumpet/kornett, Nils Svensson, ventilbasun, Roger Svensson, ventilbasun, Göran Olsson, ventilbasun, Gunnar Lundgren, bas, Marianne Lundgren, klarinett, Lars-Uno Nilsson, trummor, och Per Eklöf, trummor. Och så fanns det några särskilt skickliga instrumentalister, som Sven Svensson (fiol m.m.) och Sven Bergcrantz (piano). En fin sångsolist var Sigvard Marcusson, som förgyllde många begravningar, bröllop m.m. med sin skönsång. Punkrockaren och singer-songwritern George Gustafsson, son till Hasse och Wivan i Karleby, är också bördig från Kisa.

Nämnas ska förstås också de skickliga musklärarna och -ledarna. Ami Eklöf Hagström nämns under scenkonst. Sven Bergcrantz har en egen berättelse under sitt namn nedan. Efter honom kom Moa och Lars-Göran Wallin. De flyttade till Kisa som musklärare 1970. Det var många högtidsstunder i Kisa församlingshem när musikskolan hade våravslutning med många duktiga elever. Makarna Wallin startade också musikkåren Lillblåset med elever från musikskolan och drillflickor klädda i fina uniformer. Lillblåset hade många framträdanden vid skolavslutningar, Valborgsmässofirande, Flaggansdagsfirande, 1 maj, Luciafirande m.m.

Och sist men inte minst under Musik-rubriken har vi Kisas stolthet på rock-, blues- och musikalarenan: Anna-Karin "Kisa" Magnusson (se särskild berättelse under hennes namn).

I Band 3 av Sockenboken finns på s. 291 ff. en genomgång av främst äldre tiders musikliv i Kisa. Där hänvisas även till Ossian Gustafssons bok Musiklivet i Kisa under ett sekel.

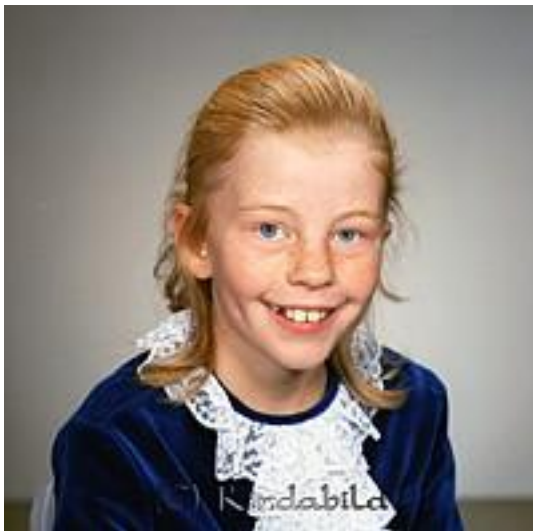
Belaks orkester

Kisa sångkör 1957. I centrum körledaren kantor Sam Solén med hustru Astrid. På bilden syns även bl.a. (utan ordning här) Birgitta Svensson, Martin Wredberg, Thyra Lundahl, Gösta Wallin, Elsie Roth, Paul Johansson, Harriet Johansson, Walter Wredberg, Anna Andersson "Pajo", Östen Ödell, Anna Wredberg, Barbro Thrysin, Maj Lindqvist, Lisa "Källris" Andersson, Torsten Gothnier, Maja Öhman, Ernst Roth, George Marcusson, Karl-Gustav Swartz. Även bl.a. Bojan Svensson var med i kören.

Scenkonst

Vi som växte upp på 50- och 60-talen hörde mycket talas om Kisaskådespelaren Ena Carlborg-Mannberg, född 1935. Hon lämnade Kisa ganska tidigt för Stockholm och var en stolthet för oss Kisabor när hon var med i bl.a. filmerna Åsa-Nisse i kronans kläder 1958 och Sten Stensson kommer tillbaka 1963. Hon blev så småningom även dramapedagog och är sedan 1961 gift med violinisten Karl-Ove Mannberg. Bland senare scenstjärnor har vi förstås Inger ”Pippi” Nilsson, född 1959, dotter till Karin och Bertil Nilsson och bosatt på Ulrikagatan under hela sin uppväxt. Hon spelade huvudrollen i Astrid Lindgrens och Olle Hellboms Pippifilmer under ett par mycket framgångsrika år 1969–70 och blev Pippi med hela Sverige. Till scenkonstnärerna hör även Anna-Karin ”Kisa” Magnusson, som inte bara var sångerska utan också en mycket uppskattad skådespelerska i flera musikalerna. Och så har vi förstås Ami Eklöf-Hagström (f. 1937), som satte upp Annie get your gun på Biografen Hjorten och West Side Story på Värgårdsskolan, den senare 1973. Dessförinnan hade hon bl.a. gått på Calle Flygares teaterskola, turnerat med Riksteatern och sjungit på klubbar i Las Vegas.

Inger ”Pippi” Nilsson

Lions Club

Lions Club Kisa bildades den 21 januari 1954. Fadderklubb var Lions Club Linköping. Zonordföranden Gunnar Wedlund och Åke Lundberg, Linköping, kontaktade fabrikör Gösta Eklund på Kappfabriken i Kisa och informerade om Lionsrörelsen. I samråd med Martin Gustafsson och Sture Wirén antogs 15 stiftelsemedlemmar. De var: Gösta Eklund, Bertil Fransson, Hans Gustafsson, Nils Jakobsson, Carl-Gustav Lindgren, Martin Magnusson, Axel Sandberg, Gustaf Sandberg, Stig Sandström, Carl Sundqvist, Stig Törn, Gösta Wallin, Sture Wirén och Åke Öhman.

Charterbrevet erhöles den 9 april 1954 och charterhögtiden hölls den 15 maj i Tingshuset i Kisa. Distriktsguvernör Erik Göransson överlämnade stiftelsebrevet till charterpresidenten Gösta Eklund vid den högtidliga ceremonin med 52 deltagare. Kisaklubbens första aktivitet under 1954 blev en fotoutställning under påskhelgen. En film om Kise Marken 1914 visades av Åke Öhman. En hjälpaktion till förmån för de drabbade vid Sveabranden i Kisa Centrum genomfördes den 29 juni och inbringade 2 705 kronor. Vid en Lionsgala i Folkets Park 1955 framträdde bl.a. ”Världens

vackraste flicka”, Miss Universum Hillevi Rombin. Lions utsåg en första arbetskommitté för Kise marken. Den 23 mars 1957 framträdde den 14-årige Ulf ”Hajen” Hannertz i 10 000-öresfrågan på skolgården i Kisa, intervjuad av Sören Wickström. Det var första gången Kisaborna kunde se sig själva i TV.

Den första Kise Marken i den nya skepnaden hölls i maj 1960. Nettot blev hela 11 865 kronor. År 1967 bildades den första Lionsklubben i Spanien av Gustavo Eklund. Faddrar var Gustavo Eklund, Olle Samuelsson, Gunnar Svensson och Magnus Gustafsson. Klubben har genom åren gjort stora insamlingar till olika organisationer och behov. Lions kulturpris delas ut till personer eller ideella föreningar som på ett förtjänstfullt sätt bidragit till den kulturella verksamheten i Kinda kommun.

Kisa Rotaryklubb

Kisa Rotaryklubb startades 1949. Rotarys inriktning är humanitär service, uppmuntran till hög etisk standard inom alla yrken och att hjälpa till att skapa god vilja och fred i världen. Den 12 juni 1949 hölls charterfesten med Linköpings RK som charterklubb.

Kisa Rotaryklubb har en premiefond som tillkommit genom donationer och skicklig förvaltning. Från denna fond kan man varje år premiera en Kindabo som utmärkt sig på något sätt. Verksamheten finansieras, förutom av medlemsavgifter, genom anordnande av konserter, julgranshuggning på medlemmars marker och därpå följande försäljning, lotterier m.m. Saker som man stödjer är lokal verksamhet för ungdom och äldre, men även internationell hjälp i form av s.k. shelterboxar till drabbade områden i världen.

År 1995 fick klubben sina två första kvinnliga medlemmar, som båda sedermera blev guvernörer. Det var Mona Saint Cyr och Gunilla Thurfjell. I dag är nästan en tredjedel av medlemmarna kvinnor. Möten har under årens lopp hållits på olika platser och olika dagar. Sedan länge har mötena varit på tisdagskvällarna i hembygdsgården.

Kisa lottakår

Kisa lottakår bildades 1946, den första kårchefen var Maja Öhman som var hustru till tandläkare Öhman. Några utbildade sig till främst hemvärnslottor inom förplägnad eller expedition och några till luftbevakningslottor. Eyvor Wirén och Greta Blid var efterträdande kårchefer. Kåren hade många aktiviteter, som exempelvis att vara med i julmarknaden i Kisa den första söndagen i advent. Det var fiskdamm för barnen, försäljning av stora smällkarameller, hemkokt knäck och kola. Och det kunde vara brödlotteri liksom lotteri på mattor som lottorna hade vävt. Det var som flest medlemmar i kåren under slutet av 1970-talet, ca 120. Författaren till dessa rader, Gerd Pettersson, kom med i Kisa lottakår 1968 och blev ca 10 år senare dess sekreterare fram till kårens avveckling i början av 2000-talet.

Kisa Hemvärn

Hemvärnet i Sverige tillkom genom ett riksdagsbeslut 1940. Följer man tidens tråd bakåt till 1540-talet och stannar upp vid Dackefejden, finner man ett ”Uppbåd av upprorsmän” som bekämpade kungens trupper bl.a. vid ett bakhåll i Kisatrakten. Platsen för striden är omtvistad. Då gällde det en kamp mot kung Gustaf Vasas försök att stärka

centralmakten, säkra skatteinkomster och reformera kyrkan. Det handlade alltså inte om att kämpa mot något utländskt hot. Hur många Kisabor som deltog i värnet av den urgamla rätten till bl.a. handel och egna sedvänjor är inte känt. – Det moderna hemvärnets i Kindabygden har genom åren organiserats på olika sätt: Kisa hemvärnskrets, Kinda-Ydre hemvärn samt Västra Kinda hemvärn. I Kinda kommunarkiv (KLA_279–1) finns en samlingsvolym med tidningsurklipp, märken och uppgifter om hemvärnschefer. Till hemvärnets historia i Kinda hör att en äldre pokalsamling som hemvärnets förtjänat genom åren, och som funnits i det lokala arkivet, nu har sin plats hos Tidervals hembygdsförening och i dess museum. – Hemvärnets i Kisa ingår i dag i den Första livgrenadjärbataljonen. Hemvärnets uppgifter är att stödja samhället med skydd och bevakning och att ge stöd till polis och räddningstjänst t.ex. vid naturkatastrofer och eftersök.

Andra föreningar och organisationer

Vi har redan berättat om en hel del föreningar och organisationer. Nämnas bör då även de mycket aktiva föreningarna för kvinnor, dels Kvinnoklubben (som sågs som socialdemokratisk), Husmodersföreningen (som betraktades som borgerlig) och Lottakåren (se under särskild rubrik ovan). Rotaryklubben och Lions Club har vi nämnt. Z-klubben, som träffades på hotellet, var av social karaktär. Och så fanns IOGT, mycket viktig för oss unga under många år. Och så scouterna förstås, som var mycket livaktiga. Scoutkåren hyrde en av de nedannämnda barackerna åren 1975–77, innan den nya fina scoutgården var klar uppe i Fimon. Dessförinnan hade scouterna hållit till i Kronikerhemmet, dvs. gamla lasarettet. Där disponerade man det gamla tvätteriets lokaler och byggde bl.a. patrullrum där. Mer om scouterna finns i texten med de två Kisapromenaderna nedan (kap. 8). Den som vill veta ännu mer kan läsa i Kisa sockenbok del 4, s. 308–312.

Jubileum i Husmodersföreningen i mars 1959. Från vänster Elsie Bergman, Marianne Gremar (?), Greta Blidh, Gunvor Nilsson och Greta Sandström (?).

Hjorten och Folkets Hus

På den tiden fanns det två biografen i Kisa. Den första var Biografen Hjorten, som låg högst upp i backen ovanför Centralkonditoriet (korsningen Storgatan/Grönedegatan). Den lades ner på 60-talet sedan den först köpts av Folkets Hus-föreningen år 1961. Huset revs sedan 1978 till stor saknad för många bio- och föredragsnostalgiker.

Den andra biografen fanns i Folkets Hus. Den nya Folkets Hus-byggnaden invigdes 1958 och ersatte då en tillfällig f.d. militärbarack, som sedan blev den s.k. Bruna baracken på Stjärneboskolan. Det var en stor modernisering för Kisa i många avseenden när det nya Folkets hus byggdes. Där ordnades danser, konserter, teatrar, studiecirkel och föreningsammansamlingar. När Folkets Hus byggdes satsade kommunen 100 000 kr, medan föreningar och enskilda tillsköt lika mycket. Det mycket aktiva Kisa brudgesällskap flyttade till Folkets Hus från hotellet, bingokvällar anordnades, konstutställningar m.m. Och bio som sagt. En matinébiljett kostade 1 krona i början av 60-talet. Dyrt nog för många.

Little Gerhard och en liten del av publiken vid en konsert i Folkets Hus 1959.

Barnfilmklubben

För barn fanns på 50-talet en barnfilmklubb där det visades filmer en gång i veckan i Stjärneboskolan.

Barnfilmklubben 1958 på ett skraltigt tidningsurklipp. På bilden syns bl.a. Åke Edelborg, Göran Lambertz, Arne Sandström, Lennart Larsson och Gert-Ove Svensson.

Badplatserna

De populäraste baden runt Kisa var Råsöbadet vid Råsö bro i Åsunden, Karlsbergsdammen, Badstenen i Föllingen, Glimmingen, Kisasjön vid Värgårdsudde och från 1968 Pinnarpsbaden. Så småningom blev Pinnarp helt dominerande, och från 1968 fanns simskolan där. Den fanns i Karlsberg på 50-talet (något år så kallt att undervisningen fick bedrivas mestadels i form av torrsim på land) och flyttades 1961 till Värgårdsudde.

Pinnarp på 1950-talet.

Värgårdsudde

Värgårdsudde är värd en egen liten utvikning, ja rentav in i nutid: Udden har under åren varit en samlingsplats för mycket. Där fanns friluftsbad m.m. från 1920-talet och in på 40-talet. Badet tillkom genom privata initiativ och föreningsengagemang där den tidigare nämnde John Anderson spelade en viktig roll. På grund av framför allt att orenat avlopp släpptes ut i Kisasjön förföll badet så småningom, och på 50-talet hölls simskolan som sagt i Karlsbergsdammen. Men efter en omfattande rening kunde badet vid

Värghårdsudde och Kisasjön på håll

Värghårdsudde öppnas på nytt 1960 och hade sedan en härlig storhetstid under några år. Men efter att kommunen köpt Pinnarp 1967 började Värghårdsudde förfalla igen. Den här gången varade badtystnaden på udden i över 30 år. Men efter ett nytt initiativ år 2000 sattes badplatsen på nytt i stånd och återinvigdes 2001. Den blev mycket populär, men efter några år utsattes den för en omfattande skadegörelse som till sist ledde till förnyad stängning år 2011. År 2018 öppnades badplatsen på nytt. Hur länge klarar den sig den här gången manne?

Tv och anslagstavlor

När VM i fotboll spelades i Sverige 1958 var det inte vanligt med tv i hemmen. Men Sveriges matcher visades dels inne på hotellet, dels i Elbyråns fönster i hotellets södra gavel. Då var det trångt. På den tiden meddelades annars lokala idrottsresultat på den anslagstavla som fanns på magasinsväggen vid Storgatans bro över Kisaån. Det var Kinda-Posten som ombesörjde den. Möjligen var även de andra tidningarna med. Det var många smågrabbar och karlar – färre kvinnor – som stod och väntade på söndagseftermiddagarna på att resultaten i de viktiga matcherna skulle meddelas genom de mestadels gula anslagen med prydlig svart text. En annan större anslagstavla, i kommunens regi, fanns vid Skvallertorget (Skvallris).

Filmen Originalgubbar

Gillis Johansson gjorde denna film 1980. Den berättar om några av Kisas personligheter under de senaste decennierna och visar dem i deras vardagssysslor, bl.a. nätlagning, vattenledning, skolagning, jordbruksarbete och näverarbeten. Det var bl.a. Folke Karlsson, Gunnar Rahm, Helge Nilsson och Johan Kvist. I filmen finns sekvenser från en möbelutställning utomhus. Avslutningsvis görs en resa till Öland och ett besök hos kungaparet på Solliden.

Kisapungen

Den s.k. Kisapungen, en portmonnä i läder och stål, tillverkades i många år av Tore Karlsson och därefter av Lennart Strömberg. Dess rätta namn är egentligen Borgpungen efter den förste tillverkaren, knekten Anders Borg som lärde sig tillverka det finurliga låset när han arbetade som fångvaktare i Stockholm i mitten av 1800-talet. Det var flera generationer Borg som tillverkade Borgpungen och den siste var Konrad Borg. Därefter tog Tore Karlsson över, och i folkmun kallades portmonnäen under vår tid för Kisapung.

Kisa socken 1950

(Några avsnitt ur Curt von Wachenfeldts "Kisa socken" i Sveriges bebyggelse 1950)

"Kisa socken hör till Kinda härad, Kinda och Ydre domsaga samt Kisa landsfiskalsdistrikt. I kyrkligt avseende bilda Kisa och Västra Eneby ett pastorat med Kisa som moderförsamling inom Kinds kontrakt av Linköpings stift. Kommunen utgör eget skoldistrikt.

Socknen gränsar i nordöst och öster till Västra Eneby, i öster till Horn, i söder till Södra Vi i Kalmar län, i sydväst till Tidarsrum samt i nordväst till Malexander och Ulrika. Dess areal är 23.479 hektar, därav 21.110 hektar land.

Ett bergigt högländ genomskäres här av oftast djupa sprickdalar. Berggrunden utgöres huvudsakligen av granit och porfyr men är till stora delar täckt av morängrus, ur vilket urberget här och där framträder i form av mindre bergkullar och branta stup. Ofta är gruset bemängt med större och mindre block, varigenom marken blir mycket stenbunden. Den kanske märkligaste blockanhopningen finner man vid Örneström, sydöst om sjön Örlången, där ofantliga block ligger strödda i skogen – en del bildande stora grottor. Ett väldigt block ligger här ovanpå ett annat och skjuter med ungefär halva sin volym utöver kanten på det undre på en höjd av omkring 2 ½ m. över marken. Vid Örneströms kvarn finnas två vackra jättegrytor.

Kisadalen är typisk för landskapskaraktären med sina skarpt utvecklade tvärbranter, t.ex. mellan Bjärkeryd och Korpklev. Genom dalen går en mäktig ås av rullstensgrus. Särskilt kring Kisasjön märkas betydande lager av ishavslera. Mot söder stiga höjderna på flera ställen till mer än 200 m. över havet. Högsta punkten är belägen på höjden väster om Korpklev och når 262,6 m.ö.h.

De djupa dalgångarna ha ett rikt system av sjöar och vattendrag, som alla (utom Verveln) genom Kisaån med dess biflöden rinna ut i Åsunden. Av sjöar äro de största: Svalsjön, Örlången, Övre och Nedre Föllingen, Kisasjön, Hargsjön, Glimmingen och Verveln.

[...]

Rätt få gårdar ha täckdiket. En del behöver ej detta, då marken sluttar och avrinningen är god. Betet har förbättrats, och kulturbeten förekomma ganska allmänt. Gödselvärdet är mindre tillfredsställande. Endast få gårdar ha cementerade gödselstäder. Traktorbruk är genomfört på de större gårdarna, medan mindre gårdar få hjälp från mindre maskinstationer. Siloanläggningar ha blivit allt vanligare på de senare åren. Elektrifiering är genomförd i hela socknen. Byggnadsverksamheten ligger nere på grund av svårigheterna på byggnadsmarknaden, men reparationer förekomma ganska allmänt. Ett värdefullt stenröjningsarbete har påbörjats inom socknen på initiativ av järnhandlare John Anderson i Kisa. Med en stenröjningsvagn, tillverkad av fabriker Oskar Svensson, Kisa, har hr Anderson på sina gårdar uppnått mycket goda resultat.

[...]

Kommunikationstekniskt är Kisa municipalsamhälle en av länets viktigaste orter – viktigare som knutpunkt för samfärdseln än flera av länets städer. Genom socknen går Statens järnvägar (f.d. Östra centralbanan) med station i Kisa och hållplatser i Kölefors och Korpklev. Av de sex landsvägar som sammanstråla i Kisa äro fyra länshuvudvägar. Kisa är även ändstation för sex busslinjer: till Tranås, Boxholm, Ulrika, Åtvidaberg, Horn-Hycklinge samt Björkfors. Dessutom finnas bilstation, lastbilscentral och ilbud. År 1948 ombyggdes i betong broarna över järnvägen och Kisaån.

[...]

Föreningslivet inom Kisa är rikt utvecklat: Röda korset, hemvärn och lottakår, konstförening, idrottsföreningar, jordbrukarungdomens sammanslutningar, politiska och ideella föreningar av olika slag. [...]"

5 *Idrott och fest*

Folkets Park och Olympia

Folkets Park i Kisa var en folkpark för stjärnorna, nästan i klass med Gamleby. Lasse Lönndahl, Hepstars, Lill-Babs, Tages, Shanes, Owe Thörnqvist, Hootenanny Singers och andra storheter kom till Kisa. De bytte om i en enkel loge bakom scenen, som stod

just utanför Olympias fotbollsplan (åt Vimmerbyhållet) med enkla åskådarbänkar tillfälligt uppställda framför. Två dansbanor fanns det, en rund invid artistscenen och en fyrkantig (kallad Polketten) uppe i backen, ovanför serveringen. På 50-talet spelades Kisa-Pokalen på Olympia, alltid en söndag i början av juli. Det var alltid en stor folkfest. Vimmerby, Gottfridsberg, Karle och Kisa var de fyra lag som på den tiden tampades om segern och äran. I Kisa hörde Arthur Andersson, bröderna Harry och Bertil Samuelsson, Dennis Johansson, Liss-Uno Jansson, Tore Holmberg, Berndt Söderström, Sven Mathson, Uno Adolfsson, Jarl Carlson, Tommy Kastman och så småningom (långt efter Olympiaepoken) Kalle Andersson, Jerka Denisson, Lasse Lundahl och Peter Karlsson till stjärnorna.

På Olympia spelades också årliga matcher mellan Damlaget och Gubblaget. Man skulle kunna tro att det var långt innan man över huvud taget tänkte sig att kvinnor skulle kunna spela fotboll på riktigt, men så var det faktiskt inte. KBK hade en förhållandevis livlig damfotbollsverksamhet på 20- och 30-talen, men verksamheten dog tyvärr ut (se gärna berättelsen om detta i Torbjörn Lindqvists och Leif Johanssons ovan nämnda bok). Så det blev så småningom bara matcherna mellan Damlaget och Gubblaget som återstod för kvinnorna. Gustaf Kronström var målvakt i Gubblaget, och ett stående inslag var att Damlaget skulle göra åtminstone ett mål i samband med att Kronström stärkte sig ur den portfölj som han hade liggande i nätmaskorna. Han var annars bokbindare och trumslagare i den kommunala blåsorkestern. År 1961 slutade matchen 5–5. Därefter

vidtog midsommarfirande med dans runt lövad stång enligt en notis i Östgöta Correspondenten.

Åren fram till 1965 var det jämna och fina publiksiffror i Parken. Men sedan blev det sämre med vissa undantag, som 1968 då över 1900 personer deltog i familjeprogrammet Hej svejs i Kisa-Parken med Karl-Axel Hagelin, Rune Mistrén och Sven Ingvars. Publikrekordet sattes annars i början av 1950-talet, då över 2500 personer hörde Gösta "Snoddas" Nordgren sjunga bl.a. Flottarkärlek.

Vi citerar ur en text om Folkets Park i Kisa sockenbok del 4, s. 308, skriven av Thure Svedberg:

"Under senare år har de flesta av vårt lands främsta artister uppträtt på vår folkparksscenen, Alf Alfer, Tatiana Angelini, Åke Söderblom, Povel Ramel och många, många andra. Naturligtvis har ortens egna berömdheter engagerats: Inger "Pippi" Nilsson, Anna Carin "Kisa" Magnusson och Allan "Al Joe" Nilsson. Scalarevyn, Casinorevyn och Tjaddenrevyn har varit här, liksom Folkparksteatern. – I samband med andra begivenheter har flera konstutställningar arrangerats i parken. – *Folke "Pajo" Anderson*, som var parkstyrelsens ordförande från 1940 till 1969, kom att bli något av en legend i kisaparken, som han ägnade nästan all sin fritid. Han efterträddes av Karl-Axel Sundberg. – Den svenska folkparksrörelsen är unik i världen. Den ger bl.a. små orter som Kisa möjlighet att ta del av ett stort kulturutbud, som annars skulle vara förbehållet de större orterna."

Och ytterligare ett citat, ur Torbjörn Lindqvists bok *Inspel och motlägg, Fotboll och samhälle, 1956 – 2005* (s. 95):

"Som när Gösta 'Snoddas' Nordgren gav två föreställningar på en och samma dag 1952. Publikrekordet på 2 503 betalande var ett faktum. Det slogs med råge först 40 år senare. Sommaren 1992 kom 5 027 personer för att se Kenneth & the Knutters. MC-rockarna blev för övrigt lite av inventarier i parken med sina 21 spelningar genom åren. Här fick också Ulf Lundell månen att gå full över Starberget vid sina tretimmarskonserter. – Till en gyllene period i Kisaparken räknades 1960-talet. Inom loppet av ett par månader varje sommar kunde publiken njuta av återkommande trivselkvällar med populära artister och underhållare. Som Lill Lindfors, Monica Zetterlund, Tages, Hootenanny Singers, Björn Skifs, Shanes, Hepstars, Delta Rhythm Boys, Emile Ford och Osmond Brothers."

Ett minne från en Kisa-Pokal (av Göran Lambertz)

Under mina barnår var Kisa-Pokalen årets höjdpunkt. Kisa mötte Vimmerby, Karle och Gottfridsberg. Det var fotbollsfest och folkfest. Och man kostade på sig! Min kompis Sten-Owe och jag var ungefär lika fattiga, men inför en av pokalerna planerade vi att göra av med en hel krona var. Och vi planerade länge vad vi skulle använda den till. Godis skulle det ju vara. Vi pratade länge om vilket godis som var godast och som vi borde satsa på. Och vi fastnade för kola. Femöres kola. Vi skulle få 20 var för kronan och vi tyckte det var ett bra sätt att spendera våra pengar. Sedan måste vi planera vilka slags kola vi skulle köpa. Det fanns Dixie, Reval och Hasselnöt. Vi var lite oense om hur vi skulle fördela pengarna på de tre sorterna, men till sist enades vi. Och där satt vi sedan under pokaldagen och åt våra kolan nästan rituellt. Det var livet, tänk att allt kunde vara så underbart som det var då.

Nya Idrottsplatsen

Idrottsplatsen byggdes i slutet av 50-talet och stod helt klar år 1960. Kisa Bollklubb, KBK, hade dock redan 1956 tagit den blivande B-planen i bruk för seriespel och flyttade så småningom hela sin verksamhet från Olympia. Kisa-pokalerna var dock kvar uppe i "Parken" (dvs. Folkets Park / Olympia) i ytterligare några år.

Även Kisa Skidklubb flyttade sina träningar och tävlingar till idrottsplatsen. KSK hade framför allt skidåkning, orientering och fri idrott på sitt program. För friidrotten (som så småningom "bildade eget" i Kisa Allmänna Idrottsällskap, KAIS) fanns vissa träningsmöjligheter på Olympia i form av enkla löpar-, hopp- och kastbanor. Skid- och orienteringsträningen var mestadels förlagd till skogarna runt samhället.

Nya Idrottsplatsen innebar ett rejält uppsving för den idrottsliga verksamheten i Kisa. Man fick två fotbollsplaner med fint gräs, rejält med åskådarplats, löparbanor och moderna omklädningsrum. Många sörjde flytten från Olympia, som hade stolta traditioner, men den var utan tvekan nödvändig för att idrotten i Kisa skulle kunna växa.

Byggnation av idrottsplatsen 1959

Kisa BK och fotbollen

Kisa Bollklubb har sitt ursprung i Idrottsklubben Fram, som bildades 1906 och spelade sina första organiserade fotbollsmatcher 1908. Strax därefter började man bygga idrottsplatsen Olympia, men fotbollsplanen där kunde invigas först 1916. Dessförinnan spelade man på marknadsplatsen mellan Tingshusplan och Värgården. 1919 bytte föreningen namn till Kisa Idrottsförening, och från 1920 hade man bara fotboll på programmet. Konflikter gjorde dock att Kisa IF upphörde, och i stället bildades Kisa

Bollklubb (KBK) från den 1 januari 1926. Det året spelades den första Kisa-Pokalen med Hultsfreds AIK, Vimmerby IF och Linköpings SK som gästande lag. Sedan var fotbollen väletablerad i Kisa och klubben framgångsrik. År 1951, bara sex år efter andra världskrigets slut, gjorde laget en mycket uppmärksammad resa till Tyskland.

KBK i Tyskland 1951. Längst fram från vänster: Alf Johansson, Dennis Johansson, Birger Wallin, Lennart Holmberg, Tore Holmberg, Lennart Larsson, Harry Thell. Andra raden: Göte Isaksson, Carl-Bertil Fridström, Axel Carlsson, Bertil Samuelsson, Liss-Uno Jansson, Arthur Andersson. Tredje raden: Lennart Isaksson (lagledare), Carl Andersson, Curt Salomonsson. Fjärde raden: Jan-Erik Carlsson, Curt Germundsson, Hasse Pihl, fru Green, Uno Molander, Olle Svensson, Torsten Thuresson. Femte raden: David Pettersson, Göte Lindqvist, Wolfgang Lüddecke, herr Green, Karl-Gustav Swartz, Lennart Hagman.

När laget gick upp i div. IV 1956 underkändes Olympia som tävlingsplan, och matcherna fick därför spelas på Nya Idrottsplatsens B-plan. Idrottsplatsen var inte klar för invigning förrän 1960. Kisa-Pokalen avgjordes där första gången 1962. Till de tongivande då hörde de båda juniorerna Uno Adolfsson och Tommy Kastman, sedan stjärnan Berndt Söderström gått till Åtvidaberg 1960. Lasse Lundahl, f. 1951, blev uttagen till juniorlandslaget 1968 och blev så småningom även han, liksom Tommy Kastman, f. 1946, värvad till ÅFF. Jerka Denisson, f. 1950, gick till Saab.

1970 vann Kisa serien, div. V, efter vinst mot Tellby i sista matchen. Samtidigt var ekonomin ett stort problem. Idén kläcktes om en loppmarknad, och den har sedan bidragit mycket positivt till klubbens finanser. Klubbens dåvarande sekreterare Ulf Johansson, tidigare målvakt, var en av eldsjälarna bakom den framgångsrika marknaden.

I oktober samma år (1970) gjorde Kisa BK:s seniorer med damer en fotbollsresa till London och såg Tottenham Hotspurs mot Stoke. Man reste med båt Göteborg t.o.r.

Hemresan tog 36 timmar i storm. Den resan glömmet inte vi som var med, säger Weine Lönning.

(Uppgifterna om KBK är nästan helt hämtade ur Torbjörn Lindqvists och Leif Johanssons böcker, se avsnitt 2.)

KISA BK vid seriesegern 1970. Bakre raden från vänster: Börje Samuelsson, Roland Henriksson, Pekka Laine, Sven-Åke Jarledal, Karl-Erik Andersson, Weine Lönning, Bendt Hultenius, Jerka Denisson, Jan-Olof Johansson, Sören Håkansson Främre raden: Per-Arne Johansson, Carl-Göran "Stubborn" Carlsson, Sven-Inge Svensson, Pär Andersson, Lennart "Knatten" Elgstrand (tränare).

Men tjejfotbollen då? Jo, i Kisa kom det att dröja till hösten 1971 innan tjejer erövrade den gröna mattan på riktigt. I en turnering gjorde Anita Bexell (gift Thell) det första målet i en match mot Hultsfred. *Kinda-Posten* var på plats: "Visserligen saknades de taktiska finesserna som hör hemma när det är manlig fotboll. Valhäntheten var påfallande stor, men så var det ju också premiärmatch för båda lagen. På kämpaglädjen vsar det sannerligen inget fel. Det gavs och togs friskt och sällan låg någon flicka och kved sig på planen, som man blivit van vid när pojkarna lirar." (citat ur Torbjörn Lindqvist, *Inspel och motlägg, Fotboll och samhälle, 1956 – 2005*, där även det mesta av texten i övrigt här är hämtad).

Genombrottet för damfotboll inom KBK kommer året därpå, alltså 1972. Klubben vinner Hultsfredszonens flickserie, en framgång som i *Kinda-Posten* ses som en "verklig ljusglimt i det mörker som i år har rått för Kisafotbollen". Laget får dessutom spela match mot Gullringen i samband med den traditionella herrturneringen Kisa-Pokalen.

Damlaget erövrade fortsatt ny mark. I snabb takt. Med fler spelare, sportsliga framgångar och premiär för en dampokal 1975. Samma år hade *Kinda-Posten* den

braskande rubriken ”Kisapappor slog sina döttrar”. Som en påminnelse om äldre tider hade tjejerna spelat match mot flera av sina fäder.

Kisa SK och KAIS

Kisa var under tidigt 1900-tal en liten by. När järnvägen togs i bruk år 1902 fick orten ett uppsving. Sportsligt blev längdskidåkning tidigt populärt, både som fritidssysselsättning och som tävlingsgren. Kisaungdomar nådde framgångar och föreningen Kisa Skidklubb bildades år 1922.

KSK ägnade sig huvudsakligen åt tre idrotter: skidor, orientering och fri idrott. Vi har en hygglig bild av klubbens utveckling under de 30 första åren genom Göran Nilssons text ”Idrottlivets pionjärtid i Kisa” i Sockenboken del 3, men för tiden därefter vore det bra om någon med hygglig insyn kunde fylla på med några enkla fakta. – Nedan syns ”Kisa Sportklubbs” klubbmål. Den finns hos Östergötlands Idrottshistoriska Sällskap.

Under de första åren som vår berättelse täcker var Kinda-Postens redaktör Bertil Fransson klubbens ordförande, han efterträdde Nisse Jeppe 1949.

Inom skidsporten hade Kisa stora framgångar på 20- och 30-talen med Knut Fasth som stjärna. Om denna texts 25 år vet vi än så länge inte särskilt mycket, men det står klart att KSK hade många duktiga skidåkare även då. Två av dem var Lennart ”Pröjsarn” Nilsson och Lennart ”Räven” Karlsson. Vi vet också att Kisa dominerade 1953 års distriktsmästerskap för ungdom.

Orienteringen kom till Kisa i början av 1920-talet och blev snabbt populär. I sockenbokens del 3 finns på s. 233 en imponerande lista över KSK:s framgångar på distriktsnivå under 20-, 30- och 40-talen. Nedanstående bild är från 1956 och visar sex av klubbens då bästa orienterare på verandan till det fik som låg mellan Ekeknoga och Visskvarn några kilometer väster om Kisa. Från vänster är det Stig Andersson, Åke Holgersson, Ove Larsson, Sören Andersson, Erik Larsson och Inge Anstérus (som då ännu hette Andersson). De var också läromästare till de barn och ungdomar som gick orienteringskurser i slutet av 50- och början av 60-talet. I ledarstaben ingick även Geisner Nilsson, Kalle i Njölhult och Arne Carlsson. Fram till 1962 hade orienterarna kortbyxor, men då slog gulsoten till med tävlingsstopp första halvåret, skärpta klädregler och krav på rinnande vatten.

Friidrotten levde länge i skymundan av skidorna och orienteringen. Det berodde i viss utsträckning på avsaknaden av en bra idrottsplats. När Nya idrottsplatsen stod klar 1960 förändrades detta. KSK förlade då träningar och tävlingar dit och verksamheten fick ett uppsving. Evald Edqvist var under många år tränare och han ägnade en stor del av sin tid åt ungdomarna i klubben.

Länge fanns också en konkurrerande friidrottsklubb i Kisa, Kisa Allmänna Idrottssällskap, KAIS. Den bildades 1954 men gick år 1973 upp i Kisa Skidklubb.

Bland KSK:s rent idrottsliga framgångar bör nämnas att Göran Nilsson tre gånger blev svensk skolungdomsmästare i höjdhopp. Det var i tidigt 50-tal. Men även senare på 50-

talet och under 60- och 70-talen hade KSK rejäla framgångar inom friidrotten, bl.a. genom Bruno Johansson, Stig Jonsson, Göran Krantz och bröderna Wilhelm och Stefan Karlfeldt som alla fick stipendier för sina idrottsinsatser.

Tennisbanorna och Kisa TK

Kisa tennisklubb (KTK) började som en sektion inom KSK och blev en egen förening 1949. Klubben fick sin första bana uppe i Fimon 1932, den andra 1941. Vackrare lokaliserade tennisbanor får man leta efter. På 50- och 60-talet stod det ett litet hus mitt emellan banorna. Det fungerade som omklädningsrum och umgängesplats. Man satt på taket och dömde matcherna, och det ledde en trappa upp dit på utsidan av huset. Det nuvarande klubbhuset stod färdigt år 1981. En stor s.k. vält står på banorna än i dag, den fanns där redan på 50-talet. På 1950- och 60-talen spelades bl.a. klubbmatcher mellan Vimmerby och Kisa. Hemma hos Göran Lambertz finns en pokal där det på ena sidan framgår att KTK tog hem det pris som sattes upp 1956 genom segrar åren 1958 – 60 och där det på andra sidan framgår att pokalen gjordes om till vandringspris för KTK:s klubbmästerskap och så småningom tillföll Göran efter vinster 1966, –67 och –69. Under 1960-talet hade Kisa två tennisspelare i den absoluta Östgötatoppen och som också utmärkte sig nationellt. Det var Sven-Åke Svensson f. 1946, sedermera Tysklandsproffs i sporten, och Börje Samuelsson f. 1952.

Bordtennis

Kisa hade länge två klubbar som ägnade sig åt bordtennis så pass att de deltog i seriespel och andra tävlingar på distriktsnivå. Det var Kisa BK och Kisa Skol-IF. I Kisa BK spelade bl.a. Uno Pettersson, Bertil Björk och Stenove Ringborg, i Kisa Skol-IF Håkan Jonsson, Göran Lambertz, Peter Hahne och Börje Samuelsson.

Tolvmannabacken

Kisa hade ganska stora framgångar inom skidsporten, och efter andra världskriget breddades intresset till att gälla även utförsåkning. En lämplig backe söktes. Engagerade ledare inom KSK uppvalde män med inflytande inom olika branscher. En rad bekanta namn stöttade idén om en satsning på utförsåkning. Det var bl.a. skohandlaren Stig Sandström, poliskonstapeln Arne Carlsson, reportern m.m. Bertil Nilsson och politikerna Gillis Johansson och Wille Sandelius. Flera alternativ presenterades, men man fastnade för ett område från Billings gölar ned till Kisaån. Det sägs att det gick åt 12 man för att bygga vägen fram till projektet. Därav namnet ”Tolvmannabacken”. Det politiska beslutet om att starta arbetet fattades år 1956. Stenar bröts och träd fälldes. Många frivilliga krafter deltog entusiastiskt.

När den väl öppnat blev backen ett populärt utflyktsmål även för sportintresserade långt utanför Kindaområdet. Och ganska snabbt blev Kisabacken – som den oftast fick heta utanför Kisa – den ledande i Östergötland. Den första officiella tävlingen i Tolvmannabacken hölls den 23 mars 1958, samma dag som Folkets Hus (se nedan) invigdes av landshövdingen Per Eckerberg. – Backen och hela anläggningen rustades allteftersom upp rejält och Kisa alpina klubb bildades år 1978. Då var intresset stort, men som bekant medförde den knappa snötillgången och annat att Tolvmannabacken så småningom fick läggas ner som skidanläggning.

Tolvmannabacken 1962.

Bandy

Kisa hade ett bandylag i seriespel under några år på 50-talet och 60-talet. Matcherna gick ute på Kisasjöns is, och publiken promenerade mestadels dit via Värgårdsudde eller över järnvägsspåren vid Stjärneboskolan.

Ishockey – Sjövalla Hockeyklubb

(avsnittet skrivet av Wilhelm Hahne och Bruno Larsson)

På den tiden – under slutet av femtiotalet – fanns inga permanenta isbanor eller någon organiserad bandy eller ishockey i Kisa, utan vi barn och ungdomar träffades spontant för att utöva sporterna på stålskodd fot. När dom första kalldagarna kom någon gång i november gick budkavlen genom Kisa mellan oss folkskolegrabbar att nu var det dags, för nu hade isen lagt sig i ”lergröppera” i Nygårde där Karleby Tegelbruk tog sin lera eller i Kattegatt nedanför Folktandvården (numera Begravningsbyrån) där ”Talusåna” rinner ut i Kisaån eller på något kärr.

Det tog inte lång stund innan den omnämnda isplätten var fylld med spelsugna ungdomar. Det var Göran Kastman, Bruno Larsson, Karl Jakobsson (Kalle Jeppe), Jan-Olov Johansson (Janne Vitonen), Wille Hahne och många flera. Vi delade upp oss i två lag, ett par träklampor (skridskoskydd) fick bli målstolpar och sedan spelade vi för glatta livet inspirerade av våra stora idoler Sven ”Tumba” Johansson, Lasse Björn,

”Stöveln” Öberg m.fl. Härliga duster, men höjdpuckar var förbjudna. Detta eftersom inte alla hade råd med benskydd, en del använde en Corren nedstoppad i strumporna. Skridskorna var av typ halvror som man satte fast med remmar på pjäxorna och sedan spände fast med en vev. Många hade klubbor som dom gjort i slöjden och klubborna kunde hålla en hel vinter – slagskottet var inte uppfunnet än.

Som sagt var det dåligt beställt med organiserad hockeyverksamhet i Kisa och det kände vi – några grabbar i i 15-årsåldern med Göran Kastman och Bruno Larsson i spetsen – att vi måste göra något åt. Vi bildade då Sjövala Hockeyklubb och Bruno ordnade medlemskorterna som bestod av en remsa skrivpapper med elegant signatur och ett 2-öres frimärke som bekräftade äktheten. Hela fem kronor kostade det att vara med och under 1961 var vi 30 medlemmar. – Nästa steg var att en ordna en hockeyarena och till det fastnade vi för en bit av kärret utanför Sjövala snickerifabrik. Problemet var belysningen, men det ordnade Jan Gustavsson med benäget (?) ekonomiskt stöd från Karleby Tegelbruk och det räckte till 50 meter lampsladd och ett par tre 200W lampor. Snacka om utveckling, nu kunde vi spela på kvällarna också. – Målburarna ordnade Christer Nord som jobbade på Thrysins; på skroten fanns järnringar till stora hästvagnshjul och delade man dom på mitten och svetsade på några rör till stolpar och ribba hade vi perfekta ”treor” som det skulle vara på den tiden.

Styrkta i anden tog vi så 1961 nästa steg och det var att anmäla oss till Riksidrottsförbundet och Svenska Ishockeyförbundet. Lämpligt tillfälle för detta var under skolkökslektionerna och då drog vi oss tillbaka till serveringsrummet och fyllde i papperen. Dessförinnan hade vi fått stor hjälp av Ragnar Lindskog – mycket duktig allround idrottsman – på Ljungkvists speceriaffär, han visste hur vi skulle göra. Sedan behövdes utrustning, dresser till 12 man plus målvaktsutrustning med benskydd, handskar och klubba. Det här kostade naturligtvis en hel del och hur skulle vi få pengar till detta? Räddningen var lotterier men till det krävdes tillstånd och att någon var myndig, men så var ju inte fallet. Den som beviljade tillstånden var landsfiskal Wickström – en man med pondus och respekt. Göran Kastman som var väldigt framlade våra önskemål och som det står i klubbens Jubileumskantat från 40-årsfirandet ”... pläderade med myndigheten stor, att ishockeyn avhåller ungdomen från hor...”. Och med det tunga argumentet fick vi ett ja.

Sedan stod vi en hel vinter i lottstånd – ett hade formen av en Cirkelkaffe-burk – utanför Café Columbia och Sandströms klädaffär. Femtio öre kostade lotterna och hade man tur kunde man vinna ett paket kaffe eller en frukthink. Kallt var det och vi höll värmen hjälpligt med en gasollykta. Vi lyckades skrapa ihop tillräckligt med pengar och glädjen

var stor när vi knallade in på Martin Gustavssons Järnhandel och beställde hockeydresser – designade av Wille och bestående av skjorta, byxor och damasker för 101 kr/dress – och en målvaktsutrustning för 266 kr.

Klubbor köpte vi på Gösta Malms Sport i Linköping, som hade fått in en finsk modell som hette Fighter. Gösta lade upp en mellan ett par stolar och Lennart Karlsson fick ställa sig mitt på och den höll! Mycket imponerande så vi inhandlade hela 15 stycken. Jättestarka skaft men tyvärr så höll inte bladen mer än för ett par skott, så vi fick hålla oss med egna klubbor i fortsättningen, kanske en Sandströms PROFESSIONAL som Tumba använde.

Vi hade träningar både sommar och vinter. På somrarna tränade vi slagskott på Polketten i Folkets Park och i gropan på skolgården. Som underlag hade vi en masonitskiva och sedan brassade vi på så att flisorna yrde. Särskilt Göran hade ett fruktat skott. Vintertid hade vi en del isträning bl.a. i Gullringen under ledning av Göran Wall, som var stjärna i Rimforsas hockeylag i div. 3. Vi spelade träningsmatcher mot Rimforsa, Hägerstad, Gullringen och Storebro med varierande framgång, kanske beroende på att en del hockeyregler, bl.a. offside, kändes lite främmande för oss.

Vid ett tillfälle hade Göran synpunkter på domsluten och det renderade honom 14 minuter i utvisningsbåset. Var det kanske detta som gjorde att han så småningom blev en framstående jurist?

En laguppställning:

Målvakter: Lars Biström (Karl Jakobsson)

Backar: Lennart Karlsson – Göran Kastman, Karl-Göran Karlsson – Lars Karlsson

Forwards: Vilhelm Hahne – Tommy Kastman – Klas Karlsson, Jan-Olov Johansson – Pär Andersson – Roland Henriksson

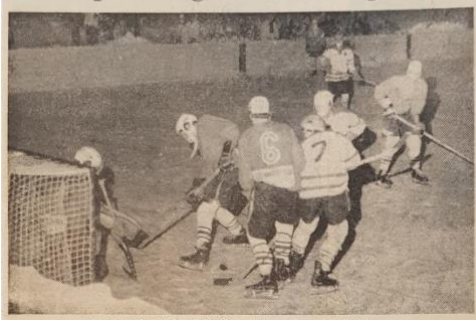
När grundarna av klubben 1962 flyttade till Linköping för gymnasiestudier blev det svårt att hålla i klubbens verksamhet. Kommunikationerna till Linköping var betydligt sämre än idag och med ett tåg som stannade vid bortåt 15 stationer blev restiderna för långa och vi var tvungna att inackordera oss under veckorna. Det fanns inte heller lediga lördagar och helgerna fick ofta användas till läsläsning. På hösten 1962 diskuterades därför ett uppgående i Kisa Bollklubb (KBK).

En viktig förutsättning var att få en ishockeyrink på plats och i november 1962 uppvaktade klubben (som då döpts om till Kisa Ishockeyklubb) – tillsammans med Kisa Bollklubb, Kisa Kommunala Realskola och Södra Kretsen av ÖIF (KSK) – kommunen och anhöll vördsamt om att en rink skulle uppsättas på idrottsplatsen ”så att ortens

ungdom snarast på 'hemmaplan' kan få utöva en mycket efterlängtd idrottsgren". KBK fortsatte att uppvakta kommunen i frågan och 1964 var rinken på plats.

I december 1963 gick Kisa Ishockeyklubb formellt in som en sektion i KBK och i oktober 1964 registrerades den hos Svenska Ishockeyförbundet. Engagerade i Ishockeysektionen var bl.a. Karl-Göran "Stubb" Karlsson, Roland Hjelm, Lars Karlsson, Ingvar Larsson, Tore Johansson och Lars Biström. Klubben spelade i div. 4 Östgöta-serien under några år i slutet av 1960-talet.

10-2-29 KD
Kisa BK föll mot Kentytvaan med 1-5 på dåligt is och svagt spel

KISAKALVÅRTEN ULF LUND svarar närheten kentytvaan.

Div. IV Östgöta Mån. 10/2 69

Kisa—Kenty II 1—5	
Kenty II	7 5 0 2 44—16 10
IFK/IKS II	6 5 0 1 40—19 10
Kisa	7 3 1 3 38—35 7
Mjölby Södra II	5 3 0 2 28—18 6
Terra II	6 1 1 4 28—33 3
Söderköping	5 0 0 5 14—71 0

I början av 1970-talet lades verksamheten ner och sektionen blev "vilande". Det var flera orsaker till detta; en svårighet var att man inte hade is under hela tävlingsperioden. Möjligheterna att anskaffa en konstfrusen isbana diskuterades och "det lär arbetas på den saken" som det står i ett protokoll från 1967. Vidare blev kostnaden för hög med utgifter för resor, klubbor m.m. och inkomsterna från lottförsäljningen och några sponsorer räckte inte till. Det krävdes också en hel del arbete med bl.a. spolning av rinken.

Tiden med Sjövalle HK levde dock kvar som ett fint minne hos oss initiativtagare och under 1987 uppväcktes klubben, som aldrig blivit formellt nedlagd utan enbart vilande. Berättelsen om tiden därefter har vi också skrivit. Men den får inte plats i den här texten, som ju handlar om 50-, 60- och 70-talen.

(En längre text om Sjövalle HK finns under Filer i Facebook-gruppen Du vet att du är från Kisa om ...)

Kisa Bridgesällskap

Kisa Bridgesällskap bildades 1945. Vid starten var det i blygsam omfattning men både intresse och framgångar tog fart när pionjärmedlemmarna Sören Nilsson och Karl-Gustav Swartz bjöd in dåtidens bridgeorakel och bridgeboksförfattare Eric Jannersten till Kisa. Han redde ut begreppen och delade med sig av sin breda bridgekunskap. Det bildades också bridgeklubbar i Horn och Rimforsa men dessa slogs sedan samman med Kisas bridgesällskap till en klubb.

Klubbens första klubbmästare för par blev Curt Hahne och Nils Jacobsson året efter bildandet av klubben. De spelare som genom åren vunnit klubbmästerskap för par flest gånger är Peter Hahne med 19 klubbmästerskap och Bertil Björk också med 19, tätt följda av Göran Nylander med 17 klubbmästerskap. Klubbens högst rankade spelare

genom tiderna är Per-Arne Karlsson, som startade sin karriär i Kisa Bridgesällskap och som spelar i den högsta divisionen. Han vann Elitserien med sitt lag Skalman från Uppsala och blev svensk mästare 2018.

Kisa skyttegille

Kisa Skyttegille bildades 1902 och ingår i Svenska Sportskytteförbundet. Där idkades tävlingsskytte med Mauser 6,5 m/m, k-pist 9 m/m, korthållsgevär 22 LR samt luftgevär. Skjutbanorna fanns vid Ödängsområdet, samt inomhus i Stjärneboskolan. Kisa Skyttegille har sina rötter från den tid i början av 1900-talet då försvaret låg bakom den frivilliga Skytterörelsen. Sedan många år tillbaka är verksamheten helt frikopplad från försvaret och är en fristående ideell förening. Ca 50 % är ungdomsverksamhet och resten utgörs av jägare och andra skytteintresserade.

Barn gymnastiken

På 1950- och 60-talen bedrevs barn gymnastik för barn i förskoleåldern (4–6 år) i Stjärneboskolans gymnastiksal. Arrangör var Kisa kooperativa kvinnogille och verksamheten började 1954. I en artikel i Kinda-Posten i december 1955 stod det bl.a. (tas in här även som ett exempel på hur man skrev i tidningarna på den tiden): ”Ledare är fru Asta Jakobsson, som skickligt lockar barnen med sig i de olika rörelserna, som otvivelaktigt sin lekfulla utformning till trots är nyttiga. – Man noterar också hur de unga deltagarna lärt sig lystra till sin ledarinna, vilket också utgör en av verksamhetens stora uppgifter. Därtill har också deltagarna haft kul förströelse under den timma i veckan, som det varit dags för gymnastik. Onsdagseftermiddagarna har varit vigda för detta och 12 gånger har man hållit på, uppger fru Jakobsson.”

Lions skridskobana

Nedanför Borgarberget, mellan Fimongatan och Kärleksstigen låg Lions skridskobana. Den bör ha anlagts på 50-talet, i slutet av det årtiondet fanns den i alla fall. När skolan hade friluftsdag med skridskoåkning var det dit man fick gå. Och många Kisabor tog sina första skridskoskär där, det var säkrare och för de flesta närmre än Kisasjön. Isbanan fanns kvar i varje fall en bit in på 70-talet. På den lilla isbanan samsades mammor med småbarn, konståkande tjejer och killar med bandyklubb. Och alltid var banan välspolad, snöfri och fint skött.

Allsång

Uppe på Bygdegården var det allsång varje vecka på sommaren i många år. Allsången startades av det s.k. Ungdomsrådet, där Bertil Nilsson var den mest pådrivande. Den var omåttligt populär, inte minst bland de unga. Många har nog sina gamla allsångshäften kvar där hemma i gömmorna.

Kise Marken

Kise Marken är en stor begivenhet i Kisa. En marknad hade funnits tidigare och traditionen återupptogs år 1960. Den hölls i början vart tredje år. Numera går marknaden av

stapeln i maj, i princip varje år. Den ordnas av Lions Club.

Kise Marken 1969

Kise Marken 1972

Valborgsmäss och midsommar

Valborgsmässofirandet har sedan ca 1965 ägt rum ute på Värgårdsudde, där en ståtlig eld anläggs. Det är Lions och scoutkåren som arrangerar detta. I många år leddes vandringen ut till udden av Kisa blåsorkester.

Midsommarfirande i Kisa förekom länge på Tingshusplan (Gamla Torget) med dans kring en midsommarstång som restes mitt på torget. Men detta firande upphörde redan 1961. Senare förekom firande i Folkets Park.

Svenska flaggans dag

Innan den 6 juni officiellt blev Sveriges nationaldag 1983 kallades dagen för "Svenska flaggans dag". I Kinda var det från början Svenska Kyrkan med kyrkoherde Gustaf Skiöld som anordnade firandet, det bör ha varit i slutet av 1950-talet. 1962 bildades Flaggansdagskommittén där Lennart Nilsson från Kisa Scoutkår, Alwa Ekdal från Kisa lottakår och Karin Hanzon från Horns lottakår ingick. De hade sina uppdrag under väldigt lång tid, minst 30 år. Firandet skedde på Kisa hembygdsgård med samling på torget och gemensam marsch med blåsorkester, fanborg och mängder av Kindabor. I hembygdsgården ordnades ett fint program med sång, musik, högtidstal av någon prominent person och utdelning av svenska flaggor.

6 *Kisa samhälle*

Kisa är ett väl bevarat samhälle. Stora torget såg ut i stort sett på samma sätt då som nu, dock med ett viktigt nytillskott i form av det hus i södra änden som i dag inrymmer bl.a. apoteket och en restaurang. Där var det tidigare busstation på en grusplan mellan Carlströms husgerådsaffär och en mindre huslänga mot järnvägsövergången. I den fanns en väntsal för bussarna i ena hörnet och Hanzons radio i andra hörnet. Storgatan hade samma roll som ganska lugn genomfartsled. Kisaån och Talusån (Lillån) flöt genom samhället även då förstås, och Tingshusplan var sig lik med Kisa Hotell/Wärdshus, tingshuset och gästgivaregården. I det sistnämnda huset hade Nils Jacobsson (Nisse Jeppe) och Carl-Olof Johnson hårfrisering för herrar. Ytterligare en sådan fanns i huset Stahrebo vid Skvallertorget. Där huserade Bertil Larsson och Lennart Holmberg. I huset fanns även bl.a. Falks foto. Detta var vid Grönedegatan, som också var väsentligen likadan då som nu. Och detsamma gällde Hagaborgsbacken, Ulrikagatan och Linnégatan. Sockenstugan låg där den ligger. Församlingshemmet var färdigbyggt 1967 (tillbyggt 1992).

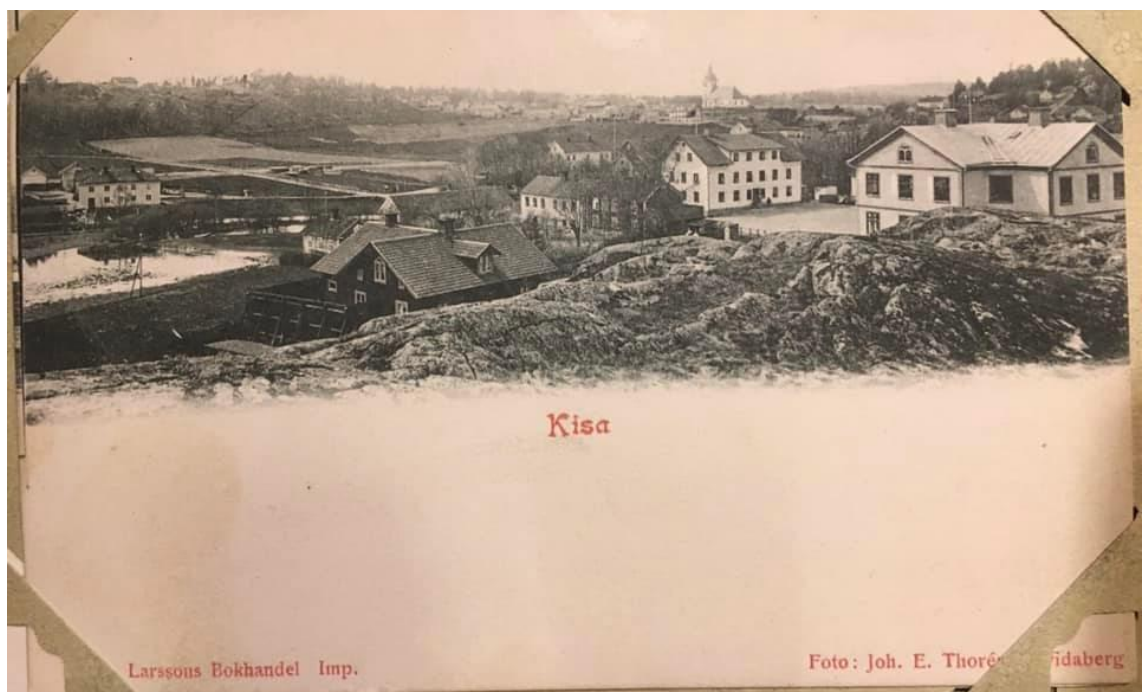

En del av Kisas historia

Även om denna text handlar om Kisa på 1950-, 60- och 70-talen känns det trevligt att ge den en liten bakgrund i form av en kort historia. Vi väljer här att i huvudsak (men inte alltid ordagrant) citera ett urval av texter ur Tony Hagströms fina bok "Från bondby till municipalsamhälle, Kisa i ord och bild 1870 – 1960". Den är skriven mestadels i form av kommentarer till vykort och koncentreras därför främst till byggnadshistorien. (Tack för texten Tony.)

1870 – 1900

Kisa samhälle var vid denna tid en bondby bestående av en kyrka, ett gästgiveri och fyra gårdar: Gästgivargården, Kisa prästgård, Värgården och Kullagården. Även de två förstnämnda var vid denna tid verkliga bondgårdar. Gästgivargårdens åkermark låg norr och öster om tingshuset. Värgårdens marker låg ytterligare norrut och österut (där Värgårdsskolan nu ligger). Prästgårdens åkrar låg söder och väster om kyrkan. Kullagårdens marker omfattade i stort sett det område väster om Kisaån som i dag utgör samhällets centrum med Stora torget och kringliggande byggnader. De fyra gårdarna hade under sig ett stort antal torp, backstugor och boställen. Sammanlagt bodde här ca 440 personer år 1870. Kisa var i realiteten en förvuxen bondby och detta inte bara p.g.a. det stora antalet invånare. Här fanns enligt husförhörslängden ett tjugofemtal yrken representerade, allt från häradshövding, kronolänsman, doktor, apotekare och veterinär till exempelvis urmakare, skräddare, kopparslagare, bryggare och smed.

Kisa från Singelberget sent 1800-tal.

Kisa i slutet av 1800-talet. Kulla ladugård ligger där Sandströms skor nu finns. Foto: Thorin

Landstinget bildades 1862 för att ansvara för den regionala hälso- och sjukvården. 1876 invigdes ett nytt lasarett i Kisa med uppgift att bedriva sjukvård i den södra delen av länet. Lasarettet byggdes utanför Kisa – alltså på landsbygden – i Stjärnebo nedanför Borgarberget på mark som inte kunde användas för åkerbruk. Det dröjde dock till 1887 innan lasarettet fick en egen läkare.

Vid den här tiden fanns det bara tre namngivna gator i Kisa. Det var Enebygatan, Hagaborgsvägen och Grönedegatan.

1900 – 1910

Vid seklets början insåg man att Kisa inte kunde förbli en bondby utan i stället borde bli ett municipalsamhälle med samhällsplanering och regler av ett annat slag. Hösten 1902 kallades därför de boende i Kisa by till tingshuset för att yttra sig om landshövdingens förslag att byggnadsstadgan, ordningsstadgan, brandstadgan och hälsovårdsstadgan skulle bli tillämpliga för Kisa. Efter denna ”hearing” togs beslutet 1905. Kisa blev municipalsamhälle. Kisas ökade självmedvetenhet syns också arkitektoniskt. Hyresfastigheter i flera våningar med butiker i gatuplanet började byggas utmed Storgatan med fastigheten Svea – byggd 1902 – som den mest ståtliga. Kisa ville inte se ut som en bondby när man var på väg att bli ett municipalsamhälle. – Det gamla gästgiveriet revs 1884 och ersattes med ett nytt hus målat i vitt, som består än i dag. Det kallades nu för Kisa hotell med bl.a. en festvåning. Vidare tillkom en stor veranda på trädgårdssidan. Nu behövde man inte längre hyra tingshuset för baler, teaterföreställningar m.m. när man hade tillgång till hotellets stora festvåning. – År 1902 invigdes järnvägen mellan Linköping och Kisa och vidare söderut med kungligt extratåg och besök av Oskar II. Järnvägen byggdes av Östra Centralbanans Järnvägsaktiebolag.

1910 – 1920

Kisaborna hade tagit ett stort steg in i penningssamhället med två banker där man kunde sätta in sina sparmedel och där man kunde låna pengar. Östgötabankens stora hus i Storgatans backe mitt emot Columbia byggdes 1907. Sparbanken hade ett ganska anspråkslöst hus i början av Grönedegatan ungefär vid nuvarande infarten till kyrkogården. År 1936 byggdes ett mycket större bankhus på samma tomt. – I en skrivelse till skolrådet 1911 konstaterades att Kisa med 199 elever endast hade tillgång till ett gammalt skolhus med två otidsenliga skolsalar utan avklädningsrum. Det blev strid om var den nya skolan skulle byggas. Man valde en tomt vid Stjärnebo bredvid länslasarettet, på Storgatans västra sida, trots ”dess aflägsna och lägre varande läge”. Skolan, i rött trä, stod färdig 1914 och döptes till Stjärneboskolan. Skolrådet beslöt att inreda elektriskt ljus i en av skolsalarna. Redan efter något år visade det sig att skolan var för liten. På 30-talet skedde det en om- och tillbyggnad av skolan liksom av lasarettet.

1920-talet

I Svea fanns bl.a. en järnhandel. I många år drevs den av John Anderson, som under lång tid dominerade det lokala livet både politiskt och ekonomiskt. Vid den här tiden kom de första bilarna till samhället, och den första bensinstationen – en Caltex – låg utanför Åbergs bilverkstad, nu Grahns bilar. Dagens Stora torget var ännu åker, säkert en av de mest centralt belägna åkrarna i Sveriges tätorter. Egnahem började bebyggas på riktigt mot slutet av 1920-talet. – Midsommaraftonens traditionella firande skedde på Tingshustorget. Under en period hade tingshuset en påbyggnad i form av en veranda med ett litet torn.

1930-talet

Det första kända flygfotot över Kisa är poststämplat 1934. Då hade Stora torget ännu inte bebyggt. – Kisaån svämmade över nästan varje år, nedanför hotellet och söderut. Från bron över Storgatan (en fin stenbro fram till 1947 då den ersattes av den nuvarande betongbron) och ett stycke söderut till Brokullen rann ån på den tiden genom ett kärr. Vid översvämningarna bildades en sjö där som kallades Rävsjön. Här bedrevs vårfiske med ryssjor och nät. Men i kärret tippades också samhällets avfall och sopor. Föroreningarna flöt nedströms förbi hotellet liksom förbi de tvättbryggor och badhus som låg vid den delen av ån. Så det blev inte alltid de renaste baden och tvättarna! I dag har kärret fyllts igen och är industrimark med bl.a. Lastbilscentralen och en gummiverkstad. – Under 1930-talet gjorde bilen entré på allvar i samhället och det byggdes en bilverkstad mittemot Svea. Nu började gatorna i samhället få trottoarer. Under 1930-talet flyttade också torghandeln från Tingshustorget med omgivningar till Stora torget. – En ny kyrkogård byggdes på 1930-talet mellan kyrkan och Borgarberget.

Rävsjön i slutet av 1940-talet. Utsikt från Singelberget mot Hagaborg.

1940-talet

På 1940-talet fortsatte utbyggnaden av Egnahem. I centrum fick Stora torget en allt viktigare roll, och tillsammans med Skvallertorget kom det nu att bilda samhällets centrum. Där byggdes bl.a. ett posthus, där även Kisa Konst- och ramaffär fick plats. Huset är numera rivet och ersatt av det hus där biblioteket finns. Mitt emot posten låg ett hus där bl.a. apoteket fanns från 1935. Där fanns även Haralds kläder. Även detta hus är numera rivet. Bredvid posthuset åt söder byggdes dels det hus där Richard Sandströms Ekiperingsaffär fanns och finns, dels det hus där Carlströms Speceri- och Bosättningsaffär huserade. I det senare finns numera Kisa Elbyrå. Söder om detta hus fanns busstorget för bussar till och från näraliggande orter som Björkfors, Horn, Hycklinge, Ydrefors, Ulrika, Slätmon och Rimforsa samt även Boxholm, Malexander och Åtvidaberg. Dessa busslinjer användes mycket för människor som åkte till Kisa och handlade, särskilt från de mindre orterna. Det var innan bilen blev var mans egendom. Huset söder om busstorget inrymde från början besiktningsbyrån för slakt hemma på gårdarna. Under en tid tjänstgjorde huset sedan som väntrum för bussarna. Det är rivet i dag. – Längs Grönedegatan ovanför Ulrikagatan var det fortfarande åker på den norra sidan, alltså där Kindagård ligger i dag. – Biografen Hjorten invigdes som teaterlokal 1906 och byggdes om till biograf 1944–45. På 1940-talet byggdes också den nya Stjärneboskolan. Det var på andra sidan Storgatan jämfört med den gamla röda skolan med samma namn som byggts på 1910-talet. I den nya skolan inrättade man en kommunal samrealskola. I detta begrepp låg att den var gemensam för pojkar och flickor.

1950-talet

På 1950-talet byggdes Eklunds kappfabrik, den byggnad där ICA-hallen i dag ligger. På 1950-talet var också Nafta-kiosken, ovanför Columbia, ett nav i samhället för särskilt dess ungdomar. Till Nafta hörde också en bensinstation, Gulf. – Tidigt en junimorgon 1954 gick larmet: ”Svea brinner!” Det var dock ett av husen intill det stora stolta trähuset som brann, och tack vare gynnsamma vindförhållanden och en aktiv brandkårsinsats kunde Svea räddas. Taktiken från brandkåren var att hålla huset vått genom att spruta ner det med vatten. Tony Hagström, som alltså har författat grunderna till denna historiska text, höll i en av vattenslangarna. Förödelsen nedanför Svea, mot järnvägen, var omfattande. – På 1950-talet byggdes det nya lasarettet och även de första Kisahusen liksom Folkets Hus. Kisahusen kom till som en följd av en omfattande bostadsbrist i samhället. Kommunhuset var ännu inte byggt, det färdigställdes i början av 1960-talet och togs i bruk 1963, se nästa rubrik.

Kommunhuset

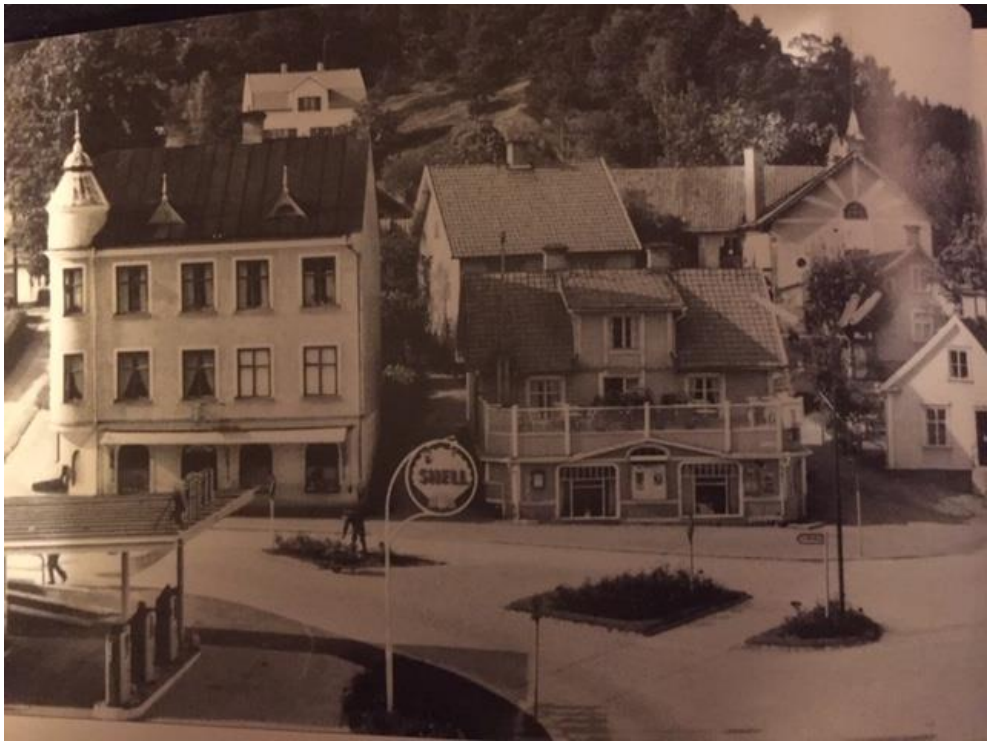
När den dominerande byggnaden vid Stora torget stod färdig 1963 kallades den

kommunalhuset (med al i mitten). Det hörde ihop med att kommunens högsta beslutande församling hette kommunalfullmäktige, numera kommunfullmäktige. I huset fanns den kommunala förvaltningen, polisstationen, arbetsförmedlingen, biblioteket och några affärer (se nedan).

Kaféer

Kaféer fanns många fler då än nu. Columbia och Richts håller ställningarna än i dag. Men då fanns även Nyan i Åkerdala (en bit in på Kalmarvägen från Storgatan), Ruckmans i Bergdala (i hörnet Enebygatan/Kalmarvägen, där fanns det bästa flipperspelet, ägdes av familjen Ruckman till 1947 då familjen Harling tog över) och Centralkonditoriet ”Spacklis” i korsningen Storgatan/Grönedegatan (ägdes av familjen Nilsson). Både Nyan och Centralkonditoriet hade kvällsöppet och var populära ställen för ungdomar. Båda hade jukebox och flipperspel. Nyan var ”tillhåll” för raggarna.

Kisas två ölsjapp

I Kisa fanns två ölsjapp. Det ena låg i hörnet på hotellet och kallades Knuten och det andra låg vid det gamla bryggeriet och kallades Bryggeriet.

Sjapp kommer från engelskans shop, oftast i betydelsen av ett sämre ställe, vilket det också var för många Kisabor. För gästerna var det däremot en samlingsplats och en plats för social samvaro. På Knuten kunde man köpa kokt korv till ölen medan Bryggeriet inte hade denna service. I gengäld fanns en charkuteriaffär (Banck & Nilsson eftr.) i samma byggnad, där den alltid lika trevliga Rosqvist "tackar tackar" arbetade. Så kall falukorv eller rökt sidfläsk kunde köpas där som tilltugg.

Röken efter cigaretter och pipa låg oftast tung i lokalen och snuset ritade svarta streck från mungiporna. Pissoarens väggar var prickiga av snus och rännan full med snusbussar. Ölbackarna stod på en hylla över elementet så att ölen höll en dryg rumstemperatur. Några öl fanns i ett litet kylskåp men dessa öl köptes aldrig av någon.

Ölen dracks direkt ur flaskan men ibland hände det att någon stadsbo ville ha ett glas till ölen. Då stannade kommersen och många blickar riktades mot luckan där ölen såldes. Något glas kom aldrig fram utan gästen fick nöja sig med en liten veckad pappersmugg typ den som SJ tillhandahöll i sina rälsbussar.

På Bryggeriet var det Erik Spets och sedan Brorsson som skötte kommersen. På Knuten var det Gunnar (efternamn kommer senare). Några kvinnor syntes aldrig till i dessa två sjapp. Gästerna bestod mestadels av de vanliga stamgästerna, men det var även personer från landsbygden som gjorde ärenden i Kisa och passade på att skölja sina torra strupar och samtidigt höra det senaste skvallret.

Stamgästerna var många. Några som kan nämnas är Braddock, Folke "Stutfia", diktaren Gustav Nilsson med brodern Gillis "Brännvin", store Arne Tobias med sin lille vän Lantz, Stig Järn, Harry "Halla" Hoflund, "Limpa" Jarl och Kalle målare. Många av dessa personer var ungar och sökte helt enkelt samvaro på sjappet. I ganska hög grad var stamgästerna desamma på bägge sjappet.

Att försöka sälja majblommor var något som de flesta barn upplevt och där många gånger föräldrarna fick förbarna sig och köpa blommorna. "Solle" Hansen fick tipset av sin morbror "Limpa" Jarl att sälja på ölsjappet. Han sålde alla blommorna på 5 minuter.

Bråk så att polis var tvungen att ingripa förekom nästan aldrig, utan det var en väldigt lugn om än högljudd stämning. Det som störde var nog att det då under fredagseftermiddagar och lördagsförmiddagar var fler berusade personer synliga ute i samhället än idag.

Knuten avvecklades i mitten av 60-talet och Bryggeriet i mitten av 70-talet.

Ylva Norén berättar om sin farfar och sjappet:

På en vägg i mitt vardagsrum hänger ett inramat foto av min farfar Kalle Fagerlund. Det är Åke Hellman som fotograferat, och bilden är tagen 1951. Den här tavlan hängde även i mitt barndomshem, men på en lite mer undanskymd plats. Att den inte fått någon mera framträdande plats berodde på att farfar var fotograferad på något av Kisas båda ölsjapp, vilket vet jag inte. Men han ser glad ut där han sitter vid ett bord med ett antal pilsnerflaskor framför sig.

Varje gång mina fastrar skulle komma på besök i mitt barndomshem plockade mamma ner tavlan och gömde den i en byrålåda. Pappas båda äldsta systrar var nämligen varmt religiösa och skulle ha blivit väldigt illa berörda av att se sin far i denna syndens lokal. Själv är jag glad åt tavlan.

Biblioteket

Vi nämnde biblioteket. Det låg i många år i en lokal i gatuplanet i ett av Kisahusen, B-huset. Därifrån flyttades det till kommunhuset när detta stod färdigt år 1963. Flytten till det nuvarande huset, som byggdes där det gamla posthuset stod, skedde 1987. I posthuset fanns, förutom Posten, Bergmans foto- och ramaffär. Richts textilaffär låg i huset bredvid. Kisahusen byggdes med början på 1950-talet. I en första vända var det A–D-husen.

Skolan

På s. 412 ff. i sockenbokens del 2 finns en redovisning av skolans utveckling i Kisa under den period som den här texten vill täcka. I kommunen fanns sedan 1940-talet dels *folkskola* (årskurserna 1–7), dels *yrkesskola* (med tre huvudområden: industri och hantverk, handel och kontor samt husligt arbete och vårddyrken), dels *realskola* som formellt betecknades kommunal mellanskola. Yrkesskolan fanns kvar till 1967, därefter ansågs elevunderlaget i kommunen för dåligt. Hösten 1969 startades i hela landet den kommunala vuxenutbildningen, som ersatte yrkesskolans deltidskurser men också gav alla över skolpliktsåldern möjlighet till studier i grundskolans och gymnasiets ämnen.

Den fyraåriga realskolan avvecklades successivt och den sista årskursens elever tog sin realexamen 1968. Därefter tog grundskolan, som infördes med början i de lägsta klasserna från 1963, över helt. Rektor för realskolan var Ragnar Svensson fram till 1956, därefter Maja-Lisa Almquist till 1966 och de sista åren kommunens skolchef Ingemar Ekdal.

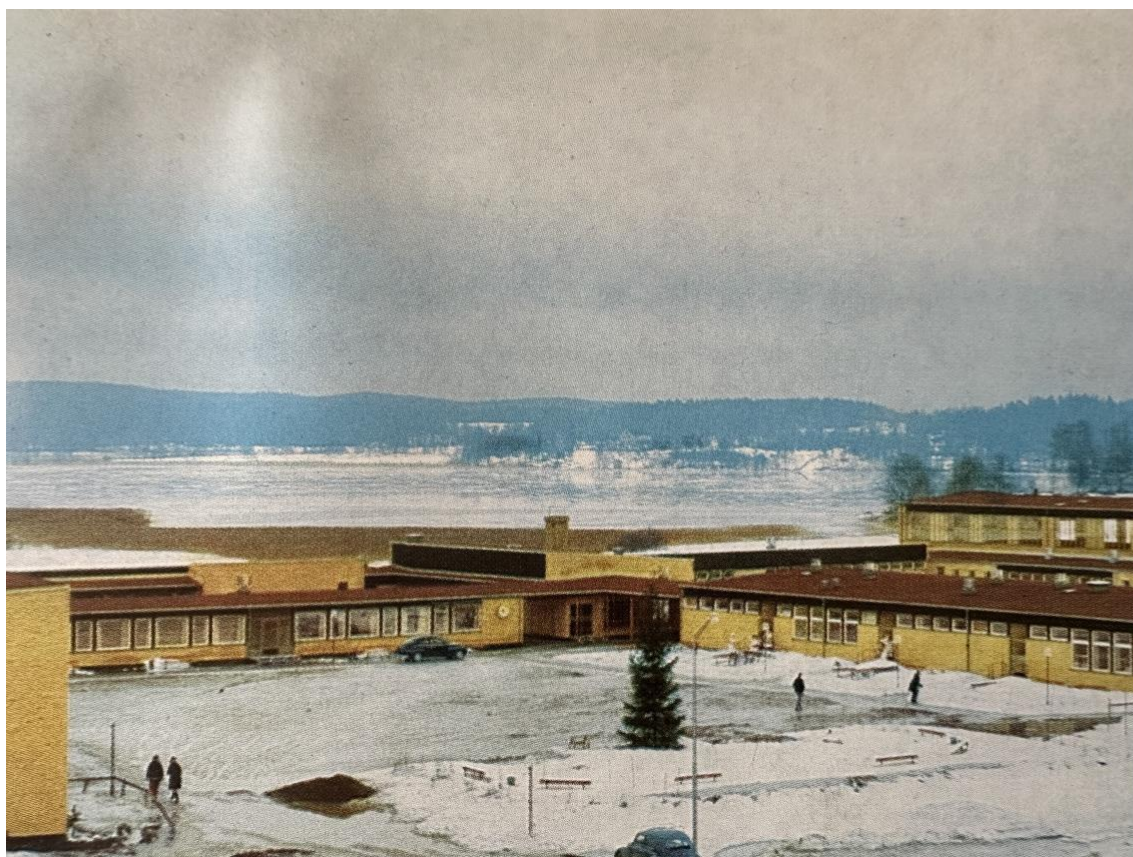
Under en tid fanns det ambitioner att få ett gymnasium till Kisa och det gjordes en utredning om möjligheterna som presenterades 1966. Längre kom man inte, elevunderlaget var för klent.

Alla Kisas skolelever samsades i Stjärneboskolan en bra bit in på 1960-talet. Men folkskola bedrevs också i mindre skolor på landsbygden, exempelvis i Kjettestorp, Ramshult, Axhult, Rothult, Skördefall och Mjölsefall. Stjärneboskolan bestod av två

klassiska skolbyggnader längs Storgatan, den mindre för småskolan och den större för folkskolan och realskolan. Vinkelrätt mot den mindre byggnaden, i norr, låg gymnastiksalen med slöjdsal. Mellan skolbyggnaderna och järnvägen fanns en stor grusbelagd skolgård och en barack med två undervisningssalar. Den kom dit 1958 och Lars Anebreid minns att han gick sista året i realskolan där. Söder om den baracken fanns en ”grop” som lämpade sig väl för fotboll på rasterna. I södra delen av skolgården låg ytterligare en barack, vinkelrätt mot huvudbyggnaden och Storgatan. Den kallades bruna baracken och blev ditflyttad från Folkets Hus när det nya byggdes i slutet av 50-talet. – I nedervåningen i det stora skolhuset, med ingång från söder, låg skolbespisningen.

År 1965 stod Värgårdsskolan färdig efter en tids byggnation. Den var avsedd för de äldre eleverna i realskolan och sedermera högstadiet. Den såg ut i allt väsentligt på samma sätt då som den gör i dag, i varje fall exteriört. Bäckskolan, med lågstadium och förskola till årskurs 3, tillkom 1972.

Värgårdsskolan

Kisaskolorna var fyllda av hängivna och duktiga lärare, ingen nämnd och ingen glömd men flera av dem omnämnda i berättelsen om människorna i Kisa i slutet av denna text. Rektorer, förutom nämnda Ragnar Svensson, Maja-Lisa Almquist och Ingemar Ekdal, var bl.a. Jon Tufvesson (överlärare för folkskolan), Henrik Sommarin (studierektor för realskolan) samt Thure Svedberg och Nils Söreskog (båda folkskollärare och rektorer för yrkesskolan).

Flera av oss som är med och skriver den här texten gick i realskolan på 1960-talet. Det är roligt att tänka tillbaka på de fyra åren innan den grå mössan hade erövrats. Fram till 1965 höll vi till på Stjärneboskolan, de två sista åren på Värgråds skolan. Av oss som tog

realen 1967 hade en av klasserna (A) sin skolsal i bruna baracken, medan den andra (B) hade sin sal på andra våningen i den stora grå huvudbyggnaden längs Storgatan, den där det fanns två ganska pampiga ingångar mot skolgården och varsin mindre ingång på gavlarna (se bilden ovan, som dock är från 40-talet). Ingången i den södra gaveln ledde till skolbespisningen, där snälla tanter i vita dräkter serverade oss. Vi minns Rut Nilsson, Märta Gustafsson, Valborg Oskarsson och Elsvig Söreskog. Elsvig var föreståndare. Det fanns tre matsalar, den blå och den röda var stora, den gröna liten. Vanliga maträtter var kåldolmar med potatis, sås och lingon, kokt torsk med potatis och äggsås, leverstuvning med potatis och lingon, potatisbullar med lingon och kålsallad, köttbullar med potatis och brun sås, makaronistuvning med falukorv, bruna bönor med fläsk, vitkålsstuvning med korv, ärtsoppa med pannkakor och sylt (på torsdagar) och kålpudding.

Våra lärare var bl.a. Stig Nilsson (historia och geografi), Gustav Krantz (modersmål och kristendom), Mona St Cyr (historia, modersmål och tyska), Kjell Lernald (biologi och geografi), Henrik Sommarin (kemi och matematik), Birgitta Brodin (syslöjd), Anna-Lisa Bröthlin (hushållsgöromål), Margareta Gremer (hushållsgöromål), Anders Ahnfalk (trä- och metallslöjd), Britt Olson (tyska), Stig Larsson (matematik), Bruno Germundsson (engelska och svenska), Jarl Helander (teckning), Lena Botvidsson (engelska och svenska), Agneta Sällhage (tyska), Bengt Neidenström (engelska, tyska, franska), Bengt Nordin (franska och engelska), Sabine Geske (tyska), Folke Nyblom (gymnastik) och Sven Bergcrantz (musik). Vaktmästare i Stjärneboskolan var Kalle Ljung, i Värgårdsskolan Kalle Pettersson.

Lektionerna hade vi mestadels i klassens egen sal, men för biologi, fysik, kemi, musik, teckning och förstas gymnastik och slöjd gick vi till särskilda salar. På rasterna gick man ut på skolgården och då var man enligt ordningsreglerna förbjuden att läsa läxor. Det gällde dock bara kortrasterna, (tio minuter långa). På långrasterna (30 minuter) var man friare. Annat som stod i ordningsreglerna var t.ex.: "Lärjunge är förbjuden att utan målsmans sällskap vistas utomhus eller å nöjestillställningar efter kl 22.15. För lärjunges vistelse utom hemmet å andra tider fodrar skolan att målsman skall ha givit sitt medgivande. – Lärjunge är skyldig att artigt hälsa på lärare såväl inom som utom skolan." – Skrivningar (prov) hölls oftast i den ordinarie salen, men ibland fick man gå iväg till gula baracken. Skoldanser var inte så vanliga under tiden på Stjärneboskolan (vi minns dock några i den gula paviljongen) men blev väldigt populära i Värgårdsskolan, där de hölls i matsalen som var väl lämpad för ändamålet.

Skolavslutning 1952, Överläraren Jon Tufvesson längst till höger.

Elevrådet och SACO-strejken

1960-talet var det årtionde då elevrörelsen i Sveriges skolor växte sig stark. I Kisa bildades ett elevråd på realskolan läsåret 1964/65, medan man ännu var kvar i Stjärneboskolan. Det var bl.a. Willy Svahn, Anna-Karin "Kisa" Magnusson och Weine Eriksson som var initiativtagare. Willy var ordförande i den första elevrådsstyrelsen. Elevdemokrati var ledordet, och rektoreorna Maja-Lisa Almqvist och senare Ingmar Ekdal var med på noterna. Inget motstånd fanns från skolan, elevinflytande var bra.

Ett par år senare fick de som då styrde i elevrådet ett ovanligt ansvar under den s.k. SACO-konflikten. De SACO-anslutna lärarna lockoutades efter en inledande strejkaktion, och sex av lärarna på realskolan berördes, bland annat rektor Ingmar Ekdal. Han lämnade sin rektorsexpedition och gick hem. På ett stormöte bestämde eleverna att man skulle hålla igång undervisningen i de ämnen som berördes. Elever fick gå in som lärare. Elevrådets styrelse flyttade in på rektorsexpeditionen och styrde och ställde via skolans högtalarsystem. Det var i oktober 1966.

Polis- och ordningsväsendet

En omläggning av polisväsendet skedde på 1950-talet, då bl.a. den traditionella titeln fjärdingsman ersattes med titlarna poliskonstapel, polisassistent osv. År 1965 förstatligades sedan polisväsendet, men ända till våra dagars centralisering till en myndighet bestod det av läns- och lokala myndigheter.

Västra Kinda polisdistrikt bildades 1952 och omfattade hela den då nybildade kommunen Västra Kinda. Från 1961 samlades polisverksamheten i ett nybildat Kinda polisdistrikt som omfattade alla de tre kommunerna Norra, Södra och Västra Kinda. I detta distrikt skulle det finnas åtta polistjänster med befattningshavare stationerade fem i Kisa, två i Rimforsa och en i Horn. Vid sidan om polisdistriktet fanns ett statligt

landsfiskalsdistrikt som inrymde kronofogdeverksamhet. Chefen var landsfiskal, och denne var även högste chef för polisverksamheten.

I Kisa tjänstgjorde 1964 Gösta Wikström som landsfiskal och polischef, Harry Johansson som förste polisassistent, Inge Johansson som förste poliskonstapel (han hade varit fjärdingsman i Kisa från 1934), Arne Carlsson som poliskonstapel, Nils Andersson som poliskonstapel och exekutionsbiträde, Rune Karlsson som poliskonstapel och Bo Jacobsson som biträdande landsfiskal. Efter förstatligandet 1965 blev Harry Johansson polismästare i Kisa, medan Wikström blev kronofogde i Motala kronofogdedistrikt.

Polisens lokaler fanns fram till 1964 i det s.k. Häradshäktet, det röda huset nedanför Singelberget invid Åkerdala. Lokalerna byttes 1964 mot en modern polisstation med kontors-, expeditions- och arrestlokaler i kommunalhuset vid Stora torget.

Häradshäktet ca 1900, sedermera Polishuset till 1964

Vid sidan om polisväsendet fanns ordningsvakter anställda av kommunen. De var verksamma vid idrottsevenemang, konserter, danstillställningar m.m. En av de mera kända ordningsvakterna i Kisa var Tage Larsson.

(Större delen av denna text är hämtad från Kisas siste landsfiskal Gösta Wikströms berättelse i Sockenboken, Del 3.)

Rättsväsendet (= häradsrätten med tingshuset)

Fram till 1948 hette domstolen i Kinda härad, ganska naturligt, Kinda häradsrätt. Den slogs ihop nämnda år med Ydre häradsrätt till Kinda och Ydre domsagas häradsrätt. Domstolen upphörde vid årsskiftet 1963/64 och gick upp i Linköpings domsaga. Sedan

1971, då alla allmänna domstolar i första instans döptes om till tingsrätter, hör Kisa liksom Kinda kommun i övrigt till Linköpings tingsrätt.

Häradsrätten hade sitt tingsställe i Kisa, i tingshuset vid Tingshusplan som hade byggts 1823. Tingshuset dessförinnan låg på samma plats. Sedan domsagan den 1 januari 1964 sammanförts med Linköpings domsaga blev Kisa s.k. ”bitingsställe” för Linköpings domsagas häradsrätt. Så var det fram till och med 1970, men därefter har inga rättegångar hållits i Kisa.

Sitt arkiv hade häradsrätten i Östgötabankens hus, i källarplanet. Det tegelhus som ligger vid Gamla Kalmarvägen, just söder om Bergdala, var arkivbyggnad för domstolen mellan 1891 och 1933.

Chefen för häradsrätten hade titeln häradshövding. Den siste ordinarie häradshövdingen i Kinda härad hette Julius Söderström, som innehade ämbetet åren 1939 – 1962. Efter honom uppehölls häradshövdingeämbetet under knappt två år av Ulf Grapengiesser och därefter från 1965 av Elis Dahlin, Linköping. Det sista klubbslaget, som markerade det sista tinget i Kisa, slogs den 15 december 1970 av tingsdomaren Sven Kjellgren.

Till sin hjälp hade häradshövdingen notarier. Under ”våra år” var följande personer notarier i häradsrätten: Carl-Magnus Elwing, Carl-Gösta Ljungmark, Christer Wibling, Per Malmsten, Björn Carlsson Ring, Torgil Mohlin, Carl-Gustaf Pfeiff, Harry Strömberg, Bo Johansson, Carl-Eric Nilsson, Nils Widborg, Jan Westergren och Bengt-Göran Libell. (Knut Svensson, ”Knutte i Kvarna”, som hade huvudansvaret när tennisbanorna anlades uppe i Fimon, brukade säga att nästan alla notarierna var engagerade i Kisa tennisklubb.)

Häradsrätten dömde med nämnd (lekmannadomare), och den främste nämndemannen hade titeln häradsdomare. I Kisa var det under ”våra år” Karl Martin Samuelsson i Horn, Axel Samuelsson i Tidarsrum och Nils V. Lundström som hade detta ämbete. Göran Lambertz minns att Paul Johansson bar titeln häradsdomare, men Paul finns inte med i uppställningen i sockenboken över häradsdomare i Kinda och Ydre domsagas häradsrätt. Någon förklaring till detta har vi inte lyckats finna.

(Den här redogörelsen är i huvudsak hämtad ur sockenbokens Del 3, s. 47 – 114. Berättelsen där om Rättsväsendet i Kinda härad är skriven av Nils Baumgardt, som började sin domarbana som notarie i Kinda och Ydre domsaga 1932–35.)

Tingshuset i Kisa ca 1965

Kinda och Ydre domsagas häradsrätts sessionssal. Häradshövdingen och hans nämndemän.

Lasarettet och annan medicinsk vård

Kisa lasarett byggdes i mitten av 50-talet och stod färdigt 1956 som ett s.k. länslasarett. Dessförinnan låg lasarettlokalerna på andra sidan Storgatan. Här nedan syns det Gamla lasarettet överst och det Nya lasarettet där nedanför.

Från 1960-talet inskränktes lasarettets verksamhet. Först stängdes BB-verksamheten, och från 1968 skedde en övergång från operativ verksamhet till långvård. Den sista operationsdagen i lasarettets historia var den 1 december 1971. – Lasarettsläkare var Gunnar Odén 1951–53, Victor Kock 1954–56 och Bertil Thornell 1957–72.

Verksamheten i Gamla lasarettet – som kallades Kronikerhemmet – pågick till ca 1980–81. Där fanns tre avdelningar fördelade på de tre våningarna, men den översta våningen dömdes ut av brandskyddet och fick inte användas som vårdavdelning. På de två nedre våningarna bedrevs vård av långtidssjuka, mest äldre och ofta dementa patienter. På bottenvåningen fanns den manliga avdelningen med 23 vårdplatser fördelade på 9 sjuksalar. Som mest låg fyra patienter i samma rum, och det fanns två enskilda rum. På bottenplanet fanns också mödravårds- och barnavårdscentral. På andra våningen fanns den kvinnliga avdelningen med samma patientantal. Någon gång på 70-talet började man med blandade avdelningar på båda våningsplanen.

År 1975–76 gjordes en ganska omfattande renovering av bottenplanets lokaler i Gamla lasarettet, och medan den pågick gavs dispens att använda den utdömda vindsvåningen som vårdavdelning. Där var trångt och svårarbetat men ändå väldigt trivsamt säger Ylva Norén. Vid renoveringen minskades patientantalet till 20, nya rymligare toaletter hade byggts och det var nymålat och uppsnyggt i allmänhet. Efter renoveringen, och trots denna, dröjde det inte länge förrän det beslutades om nedläggning av verksamheterna i den gamla byggnaden, den skulle rivras.

Där gamla lasarettet låg finns idag villabebyggelse med adress Doktor Bexelius gata. Där låg också de tre personalhusen. ”Det vita” låg invid Storgatan och kom senare att inrymma demensboendet Bexeliusgården. Innanför detta låg ”det röda” och ”det gröna”, som såvitt vi vet fortfarande är hyresbostäder. Dessa tre hus var bostäder avsedda för lasarettspersonal, oftast unga ogifta flickor. Var och en hade ett eget rum och man delade kök, toalett och duschrum.

Länge fanns i Kisa också en s.k. provinsialläkare. Denna befattning hade Nils Hennings under åren 1940–59 och han efterträddes av Maria Zdeborska. Provinsialläkaren hade såväl bostad som mottagning i det gula tegelhuset i korsningen mellan Storgatan och Nya Kalmarvägen.

För den psykiska vården fanns från 1939 Kisa vårdhem ”för lättskötta sinnessjuka kvinnor”. Allvarligare psykiska sjukdomar hänvisades till Vadstena.

En ordnad tandvård fanns i Kisa från mitten av 1920-talet, då Gustaf Sundström öppnade sin praktik. Sundström efterträddes 1961 av Lars Gunnarsson. Sedan Sten Ragnarsson flyttat till Kisa 1964 fanns två privata tandläkarmottagningar på orten. Och dessutom fanns det folktandvård, inhytt i Cederschiöldska villan. Där var Herbert Geske distriktstandläkare åren 1950–69. Till hans hjälp fanns, förutom tandsköterskor, ibland andra tandläkare. En dansk sådan hette Möller. Han var kanske skicklig, men en eller annan av denna texts skribenter fick en viss tandläkarskräck sig av hans smärtsamma lagningar och tandutdragningar.

Apotekare i Kisa under den aktuella tiden var först Ture Alm till 1960 och därefter Tord Norulf. Apoteket låg i Centrumhuset i slutet av Tvärgatan.

Djurläkare / veterinärer hade funnits i Kisa från 1870-talet. Veterinärer under vår tid var först Nils Ankarklo fram till 1959 och sedan Åke Österberg fram till 1970.

Det mesta av den här texten är hämtad ut Mathias von Wachenfeldts fina framställning om ”Sjuk- och fattigvård i Kisa socken” i Sockenbokens del 3.

BB-verksamheten stängde som sagt på 60-talet. Stängningen föregicks av det som kom att kallas "BB-uppropet". Om detta berättar Mona Saint Cyr så här: Landstinget hade beslutat att BB i Kisa skulle läggas ned, vilket upprörde alla. Tillsammans med två lärarkollegor, Bo Dagerus och Kjell Lerner, beslöt Mona att agera mot nedläggningsplanerna. De uppvaktade bl.a. landstingsman Hanson i Brännatorp, som var invald i landstinget för Kinda. De anordnade också ett opinionsmöte i Folkets Hus, som var fullspäckat med folk. Hon tror att landstingsrådet Fällman var den som gick i svaromål. – Vid den här tiden styrde socialdemokraterna landstinget. De beslutade att införa s.k. majoritetsstyre i landstinget och kommunerna, något som Wille Sandelius (dominerande kommunpolitiker för S i Kisa) hade motsatt sig som den samarbetspolitiker han var. Majoritetsstyret innebar att BB-uppropet inte fick någon hjälp från socialdemokratiskt håll. Och resultatet av Kinda-oppositionen blev negativt. BB lades ned.

Kommunen

På den tiden hette kommunen Västra Kinda med Kisa som centralort, medan Horn var centralort i Södra Kinda och Rimforsa i Norra Kinda. Kisa var municipalsamhälle och egen kommun till och med 1951. Genom en kommunsammanslagning 1952 bildades Västra Kinda av Kisa och de mindre grannkommunerna Västra Eneby och Tidersrum.

I det sista municipalfullmäktige i Kisa satt nedanstående personer (1951):

Stående från vänster: Olle Modigh, Torsten Thuresson, Harry Svensson, Harald Eriksson, Carl Larsson, Knut Fasth, Haldor Adolfsson, Gustaf Sundström, Gunnar Edelborg. Sittande från vänster: Karl Arne Ragnar, David Ljungström, Martin Andersson, Erik Falk, Erik Carlström, Axel Åberg, Edith Nilsson, Ragnar Andersson och Mauritz Persson. Foto: Erik Falk (ur sockenboken del 4 s. 124)

Följande personer ingick i det första kommunalfullmäktige i Västra Kinda kommun: lantbrukare Gillis Johansson, överlärare Wiktor Wisme (ordförande 1951–53), nämndeman Ragnar Andersson, möbelsnickare Simon Rydkvist, bankkamrer Kjell Johnsson, bokhållare Yngve Malmström, lantbrukare Gunnar Bröthlin, byggnadssnickare David Jonsson, kamrer Helmer Ericson, landstingsman Erik Svensson (ordförande 1953–54), trävaruhandlare Karl Peterson, skolvaktmästare Carl Carlsson, lantbrukare Gunnar Carlsson, lantbrukare Stig Pettersson, folkskollärare Nils Söreskog, kantor Ragnar Larsson, vägarbetare Gunnar Svensson, disponent Arvid Karlsson, ladugårdsskötare Edgar Johansson, lantbrukare Henrik Olsson, typograf Gösta Ljungström, hemmansägare Karl Samuelsson, fru Signe Carlsson, fabrikör Karl-Erik Fransson, skogsarbetare Erik Johansson, lantbrukare Gunnar Carlsson, nämndeman Runar Johansson, telefonarbetare Gerhard Waldau, lantbrukare Ingemar Nordén, redaktör Henrik Carlsson, köpman Gösta Hahne, tapetserare Wille Sandelius (ordförande 1955–73), lantbrukare Karl Nysten, affärsföreståndare Karl Nilsson, lantbrukare Arne Nilsson, grundläggare Karl Carlsson, sjuksköterska Ellen Andersson, fru Gerda Johansson, lantbrukare Karl Fröjd och bilreparatör Gustav Eriksson.

Efter ytterligare 22 år blev det en ny sammanslagning och Kinda kommun bildades år 1974 efter många och långa diskussioner. Namnfrågan var ett trätoämne och många i Västra Kinda föredrog ”Kisa kommun”, främst med argumentet att det s.k. kommunblocket hade sitt namn efter Kisa. När det skulle röstas om namnfrågan var det en stor majoritet för ”Kinda kommun” i Norra och Södra Kinda, medan omröstningen i Västra Kinda slutade med att ”Kinda” vann med en rösts övervikt över ”Kisa”.

Följande personer ingick i Kinda kommuns första fullmäktige, som valdes den 16 september 1973: Sven-Arne Alvin (c), Bertil Andersson (c), Karl-Erik Andersson (s), Carl-Axel Bengtsson (c), Eskil Carlsson (c), Nils S Carlsson (s), Ruben Carlsson (kds), Bo Dagerus (m), Harry Durefelt (m), Björn Fält (m), Birger Gilje (s), Birger Greinar (m), Gerd Gustavsson (c), Hans-Erik Hellström (s), Allan Hoffberg (s), Carl-Axel Holm (fp), Hans Holm (c), Algoth Johansson (c), David Johansson (s), Karl-Johan Johansson (c), Stina Johansson (c), Sören Johansson (c), Hartvig Josefsson (s), Arne Carlsson (s), Gunborg Carlsson (s), Kjell Lernerdal (fp), Nils-Gustav Lind (c), CG Lindgren (m), Gerda Ljungquist (c), Hans Lönegren (fp), Arne Magnusson (c), Gunnar Melander (kds), Bert Nilsson (c), Bertil Nilsson (s), Henry Nilsson (c), Karin Nilsson (s), Stig Pettersson (c), Åke Pettersson (s), Wille Sandelius (s), Rune Scharff (m), Mona S:t Cyr (m), Egon Staaf (s), John Sternegård (c), Karl-Axel Sundberg (s), Evert Tollemark (s), Allan Uhnell (s), Gertrud Vall (c), Gösta Wallin (c), Helge Ydringer (c),

Folkmängden i Kisa samhälle var ungefär 3 000 personer under de ca 25 år som den här berättelsen täcker, alltså lite mindre än i dag.

Kyrkor och församlingar

Som framgår på annan plats i denna text fanns det i Kisa under de aktuella årtiondena ett rätt så omfattande föreningsliv, trots att orten var liten. Och särskilt bör framhållas de fem frikyrkor som fanns i Kisa, där många familjer var engagerade. Det gällde inte minst de yngre som bl.a. kunde lära sig musicera och bilda små orkestrar för olika framträdanden. De andliga värden som frikyrkorna förvaltade och sökte utveckla hade en lång tradition tillbaka till den tid på 1800-talet då samhället genomgick olika förnyelseprocesser.

Följande fem frikyrkor fanns i Kisa under den aktuella tiden;
 Baptistkyrkan (Elim)
 Frälsningsarmén
 Missionskyrkan
 Pingstkyrkan (Sion)
 Östra Smålands missionsförening (Tabor).

Här skulle egentligen texten byggas ut en del. Även en text om Svenska Kyrkan i Kisa vore förstås trevlig att ha.

Barackerna och arbetskraftsinvandringen

Ovanför Nygatan, i Kindagatans sträckning, låg på 50-talet ”barackerna”. Där bodde först norrländska vägarbetare som i Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) regi deltog i byggandet av vägen mot Eksjö och Österbymo. När vägen var klar 1962 och de flesta ”norrlänningar” flyttat från Kisa, fylldes barackerna av arbetskraftsinvandrare från dåvarande Jugoslavien. Medan ”norrlänningarna” bodde i barackerna var det bara män, men sedan var det hela familjer. 1968 användes barackerna till uppehälle för många som flydde från dåvarande Tjeckoslovakien när den ryska invasionen kom. Där ordnades daglig undervisning i svenska språket. Flyktingarna var trevliga, och de som kom från Tjeckoslovakien dessutom påfallande välutbildade. De som bodde i barackerna förändrade gatubilden i Kisa en del, men långsamt ändå.

Så här skriver Torbjörn Lindqvist i sin bok *Inspel och motlägg – Fotboll och samhälle 1956–2005* (s. 20) om året 1965: ”Till Kisa anlände de första jugoslaverna till statliga Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) förläggning på Egnahems-området. De välkomnades vid Kisa station av AMS-lägrets föreståndare Allan Hoffberg. Gruppen från Balkan fick snart sällskap och som mest bestod gruppen importerad arbetskraft av närmare ett hundra personer från sex nationer. Somliga fick arbete direkt på Långasjönäs pappersbruk och Facit i Åtvidaberg. För andra dröjde det veckor, ibland månader. I väntan på jobb anordnades undervisning i svenska. Målet var även att erbjuda moderna bostäder i det läger som upprättats i baracker på Egnahems-området.”

Tidningarna

Kinda-Posten bevakade händelserna i samhället. Det var Bertil Fransson, Stig Berg och Sören Augustinsson. Även Östgöta Correspondenten (med Alvar Johansson som lokalredaktör) och Östgöten (med Bertil Nilsson) hade lokalkontor i Kisa. Tidningarna hade goda tider, betydligt mer bekymmersfria än i dag.

På söndagarna kom inte lokaltidningarna ut. Då läste många Kisabor i stället de rikstäckande morgontidningarna, främst Dagens Nyheter (liksom i dag oberoende liberal) och Stockholms-tidningen (oberoende socialdemokratisk). Några grabbar cyklade runt i samhället och sålde dessa tidningar, som på 60-talet kostade först 45 öre och senare 50 öre. Tidningarna levererades till busstationen vid Stora torget. De som sålde fick behålla 10 öre per tidning, och ibland kunde förtjänsten bli ganska god på grund av att flera köpare var generösa och gav lite dricks. Försäljarna sålde i genomsnitt ungefär 50 tidningar på en söndag, så förtjänsten inkl. dricks blev ungefär tio kronor. På den tiden, när en kola kostade 5 öre, en tablettask 25 öre och en varm korv med bröd 1

krona var det en ganska bra förtjänst. – Stockholms-Tidningen lades ner 1966 och kom ut med sitt sista nummer den 27 februari.

Sopstation och reningsverk

Sopor tippades länge på en sopstation i norra utkanten av samhället, invid ån. Den blev med tiden ett ganska stort miljöproblem. Så här skriver Torbjörn Lindqvist i sin bok *Inspel och motlägg – Fotboll och samhälle 1956–2005* (s. 17): ”Avfallstippen sågs inte med blida ögon av myndigheterna. Redan 1953 hade Västra Kinda kommun beslutat att flytta den, men 1965 hade inget hänt. Länsarkitekt och läns hälsovårdskonsulent besökte Kisa och konstaterade att tippen hade ett ’miserabelt läge’ vid Kisaån, nära bebyggelse och den södra infarten. Länsläkare Cedergren hoppades att kommunens styresmän skulle inse att det var en viktig fråga och att den borde lösas inom en nära framtid. Men det kom att dröja.”

Till sist byggdes ändå ett modernt reningsverk på Värgårdsudde som kom att avsevärt förbättra avfallshanteringen i Kisa. En bild på reningsverket finns i Del 3 av denna skrift, ca tio sidor från slutet. (I skrivande stund är vi något osäkra på vilket år reningsverket byggdes.)

En hälsovårdsinspektör

I den bok som Göran Lambertz och Mona Saint Cyr har skrivit om Monas liv, *Mona Saint Cyr – ett liv i samhällets tjänst*, berättar de i ett kapitel om hennes tid som hälsovårdsinspektör i mitten av 1970-talet. Vi återger en del av kapitlet här, i stort sett oändrat:

Det var välkänt i Kisa att vattnet i Kisaån då och då var färgat, ibland rött och ibland grönt allteftersom man producerade servetter i olika färger på pappersbruket. Det var fibrer som man kunde se i vattnet och som under årens lopp täckte bottnarna.

Vid den här tiden började miljöfrågorna göra sig gällande och Långasjönäs skulle bygga en reningsanläggning. Detta intresserade Mona och fick henne att reagera på en annons om utbildning till hälsovårdsinspektör på Naturvårdsverket i Stockholm. Hon slängde in en ansökan för att se om hennes studentbetyg fortfarande var konkurrensdugliga. 600 personer sökte. 30 kom in, däribland Mona. Då kunde hon ju inte backa, så hon bad sin chef på pappersbruket om tjänstledighet för studier. Han undrade vad hon skulle göra om han sa nej. Mona svarade, att då slutade hon väl. Hon fick tjänstledigt.

Detta var under jul- och nyårshelgerna 1972, så hon fick bråttom att förbereda Stockholmsvistelsen det följande året. Dels fick hon med någons hjälp ett rum att hyra, dels fick hon laga en mängd mat för frysförvaring, och dels fick hon sätta in barnen i vilka sysslor och vilket ansvar de fick ta på sig när mamma var borta. Hon gjorde upp matsedlar vecka för vecka. Sen kom hon att bo hos en fin gammal dam, som läste ryska och för övrigt var moster till Carl Lidbom.

Många av kurskamraterna var inriktade på att bli en del av en hälsovårdsbyrå, medan Mona satsade på att bli ensaminspektör. Hon avsåg nämligen att söka den nyinrättade tjänst i Kinda som kommunen måste ha efter kommunreformen 1974. Och hon fick tjänsten, så från och med 1974 var hon hälsovårdsinspektör i Kinda. Genom en

överenskommelse med Ydre kommun fick hon även ansvar för inspektionerna där. Ydre kommun fick hyra in sig på tjänsten hos Kinda kommun, som fick betalt för densamma av Ydre. Mona bara utförde arbetet.

Så vad gjorde hon då som hälsovårdsinspektör? Eftersom Mona var ensam måste hon arbeta över hela fältet, medan inspektörer i större kommuner kunde specialisera sig på t.ex. livsmedelsinspektioner, djurskydd eller avloppsanläggningar. Man skulle också utöva s.k. kommunal tillsyn av arbetsmiljön hos mindre företag.

Mona gjorde fysikalisk-kemiska och bakteriologiska undersökningar av dricksvatten, hon inspekterade bostäder, samlingslokaler och lokaler för hygienisk behandling liksom hotell och pensionat, badplatser och festplatser. Hon hade tillsyn över hygienien på campingplatser, gjorde bullermätningar och blev anlitad i samband med epidemier, vaccinationer m.m.

Hon arbetade också en hel del med att hjälpa och informera människor om lagstiftning som de kanske inte alls kände till. Denna service fick gå före anmälningar om fel.

Eftersom Mona arbetade för två kommuner hade hon inte bara två kommuner att utföra inspektioner m.m. i, utan hon servade också två hälsovårdsnämnder där hon var föredragande, skrev protokoll från sammanträdena och skötte all korrespondens och rapportering. Det tog också tid att kajka runt på vägarna i geografiskt vidsträckt kommuner.

Som ensam hälsovårdsinspektör fick Mona vid behov ibland samarbeta med hälsovårdskonsulenten på länsstyrelsen liksom med epidemiläkare på RiL (Regionsjukhuset i Linköping, nu Universitetssjukhuset där) och med länsveterinären. Tiden som hälsovårdsinspektör var omväxlande och intressant med många personkontakter, mest positiva.

Fastigheterna

I Del 1 av Sockenboken finns på s. 6:25 – 6:86 ett ”Fastighetsregister över Kisa socken” per den 1 november 1973. Där finns fastighetsbeteckning och adress antecknad liksom taxeringsvärde och registrerad ägare. Förteckningen ger, som alla förstår, en utförlig och god bild över vilka som bodde och levde i egen fastighet i Kisa med omgivningar år 1973. Enligt den tidens sed var det mestadels männen som var fastighetsägare, men registret ger i alla fall en utgångspunkt för den som vill forska vidare. Någon motsvarande förteckning över personer som bodde i de ganska många flerfamiljshusen i samhället finns veterligen inte. – På samma plats i Sockenboken finns ett motsvarande fastighetsregister för år 1938.

Några byggnader i centrala Kisa

Alfredsberg, ”ÖAF-huset”, i korsningen Grönedegatan / Torggatan

”Arkivhuset”, det gamla tegelhuset vid Kalmarvägen

”Banck & Nilsson-huset”, vid Skvallertorget

Bergdala, vid Enebygatans början, öster om Åkerdala

Brandstationen, i Hagaborgsbacken

Brogård, Janne Svenssons hus på Gamla Kalmarvägen, mittemot Brokullen

Bryggeriet, norr om Eriksborg, nere i backen mot järnvägen

”Carlströmshuset”, det hus vid Stora torget där Carlströms låg tidigare

Centrumhuset, den stora byggnaden på Torggatan där Tvärgatan mynnar

”Columbia”, Storgatan 10, ”Apoteket” enligt fastighetsregistret från 1938

Dalkulla, det gula huset ovanför Columbia

”Eklundshuset”, där ICA-hallen nu ligger

Ekstugan, Torggatan 12, i backen upp mot Borgarberget

Elimkyrkan, mitt emot Värgårdsskolan

Emilslund, möbelfabriken i slutet av Enebygatan

Eriksborg, på Storgatans östra sida, söder om Bryggeriet

Ervalla, det gula huset på Stora torgets västra sida, där bl.a. Correns redaktion låg

Folkets hus, i Enebygatans början

Frälsningsarméns hus, i korsningen Grönedegatan / Kyrkstigen

Församlingshuset, i början av Ulrikagatan, just före kyrkan

Gammelgården, det gamla huset på Gammelgårdsgatan 3, gav namn åt gatan

Garvarens hus, i början av Östgötagatan, före Garvaregatan på väg mot udden

Garvaregården, nere i backen vid Garvaregatan

Gästgiveriet, mitt emot Wärdshuset på Tingshusplan

Hagaborg, husen på Västra Vägen 15 – 21

Hemgården, Storgatan 3, mitt emot tingshuset

Hemgården gamla, de två trähus som låg där Hemgården är nu, ett av husen är kvar

”Hjorten-huset”, högst upp i Kullgatan, hette egentligen Ö Kulla Teatern (rivet)

Hjortslund, huset bortom Stjärneboskolan, i dag med keramiktillverkning, Storgatan 40

Hovby slott, huvudbyggnaden på Hembygdsgården

Häradshäktet / Gamla polishuset, det röda trähuset innanför Åkerdala

Järnvillan, huset vid infarten till kyrkogården, Grönedegatan 8

Järnvägsstationen gamla, låg öster om järnvägen, revs 1969

Kaffestugan, det lilla röda huset med servering på Hembygdsgården

Klockaregården, huset på andra sidan Ulrikagatan från Kyrkan

Kisaborg, det gula huset nedanför Sparbankshuset

Kommunhuset, den stora byggnaden på västra sidan av Torggatan vid Stora torget

Kronikerhemmet, Storgatan 34 och 36, söder om Stjärneboskolan, rivet

Kungsstugan, till vänster nedanför huvudbyggnaden på Hembygdsgården

Kyrkan, ses överalltifrån i samhället

Logen, se Ordenshuset

Lokstallet, vid södra järnvägsutfarten från Kisa station, väster om banan

London, huset som Skon vid Bron ligger i

London, huset vid ån där Hahnes charkuterifabrik låg

Mejeriet, där Domus nu ligger (rivet)

Missionskyrkan, i Grönedegatan, ”Fridensborg”

Mulleborg, ”Centralkonditoriets hus”, nedanför Kisaborg

Ordenshuset, det röda huset högst upp i backen i Torggatans förlängning

Ordenshuset, på vår tid gemenligen kallat Logen. Bilden är från 1906. Huset var tidigare Missionshus.

Paris, Storgatan 13, mitt emot Rolfsborg

Polishuset gamla, se Häradshäktet

Posthuset gamla, låg i Stora torgets nordöstra hörn, där biblioteket nu ligger (rivet)

Provinsialläkarbostaden, gul tegelvilla invid nuvarande rondellen

Prästgården, nedanför kyrkan och Sockenstugan

”Richtshuset”, huset på Tvärgatan där Richts konditori ligger

Rolfsborg, huset där Bergs och bokhandeln låg

Rosenborg, hus mitt på Skvallertorget som numera är rivet

Röda huset, huset i rött tegel snett emot Sveahuset

”Sandströmshuset”, det hus vid Stora torget där Richard Sandströms klädaffär ligger

Sionförsamlingens hus, i Grönedegatan, ”Ekäng”, revs på 80-talet

SJ:s tjänstebostadshus, låg vid järnvägen strax norr om stationen, revs ca 1965

Sockenstugan, vid Kyrkstigen mellan kyrkan och Prästgården

Solhåg, huset där folktandvården höll till och som nu rymmer begravningsbyrå. (På ett gammalt vykort anges ”Domaregården”, så man får anta att även det namnet förekom.)

Sparbankshuset, ovanför Kisaborg

Stahrebo, mitt emot sparbanken, rymde bl.a. frisersalong

Strömsholm, även kallat Glashuset och Schillshuset, nedanför Columbia

Strömsro, huset nedanför Frälsningsarmén, Grönedegatan 12

Sveahuset, på Storgatan i Skvallertorget nordöstra hörn

Tabor, Evangelisk–Lutherska missionens hus, Grönedegatan 47

Telefonstationen, mitt emot Svea, ”Ö Kulla f.d. telefonstation”

Tingshuset, vid Tingshusplan mitt emot Hemgården

Villan, John och Ludda Andersons hus på andra sidan Kisaån från Svea

Värdshuset, hotellet, vid Tingshusplan

Åkerdala, Storgatan 1, mellan Hemgården och Bergdala

”Östgötabankens hus”, på Storgatan mitt emot Columbia

--

Vi känner inte f.n. till om huset vid Storgatan/Tvärgatan, där Konsum och sedan Kisa Möbelcenter låg, eller det hus i centrum där bl.a. apoteket ligger har namn. Inte heller vet vi om det gamla huset med busstationen hade något namn.

Början av 1970-talet

Den här tidsbilden från Kisa i början av 1970-talet ger Torbjörn Lindqvist i sin bok *Inspel och motlägg, Fotboll och samhälle, 1956 – 2005* (s. 50):

”Under de första åren på 1970-talet skulle Kisa ännu en tid tillhöra Västra Kinda kommun som var en av Sveriges 816 landskommuner vid sidan av städer och köpingar.

Det sista tinget i Kisa hölls i december 1970, vilket innebar att det lokala rättsväsendet vid området kring värdshus och gästgiveri upphörde efter trehundra år.

Däremot fortsatte den intilliggande Kisaån att i sakta mak flyta genom samhället.

Det hände att änderna i ån guppade i andra än fjäderdräktens normala kulörer när pappersbruket uppström färgade sina nyproducerade servetter. Färgerna tunnades ut när vattnet nådde Kisasjön som i många år hade svalt orenat avlopp. Från hushåll, lasarett, industrier, hantverkare och inte minst soptippen vid Brokullen.

Föroreningarna påverkade fiskar, växter och vatten och blev en rikskänd miljöskandal.

”Detta är Sveriges giftigaste gädda” lød en rubrik i Aftonbladet 1969. Toppnoteringen gällde halten kvicksilver per kilo fiskkött. Visserligen hade Kisa välsignats med ett reningsverk 1958, men synderna som begåtts i årtionden innan hade fördärvat sjöns bottensediment.

I Aftonbladet fick en industriledare från bygden ge sin förklaring: ’Det behövs industrier här på orten om den över huvud taget ska kunna leva. Enbart här på bruket sysselsätter vi 220 personer.’

Han påpekade att det berörde indirekt hela samhällets befolkning och fortsatte: ’Då blir frågan den: Ska vi ha en industri här eller 4 000 personer som sitter efter åkanten och metar? Det är en fråga om att välja.’

I väntan på svar fortsatte Kisa tätort att växa. Kindasågen sågade sin första stock hösten 1968. Parca Norrahammar satsade på en ny fabrik i Tolvmannadalen 1972. Samma år som Bäckskolan stod klar och landshövding Per Eckerberg invigde den kommunägda semesterbyn i Pinnarp. Han var imponerad och lovordade handlingskraften i Västra Kinda kommun i sitt tal.

Den socialdemokratiska regeringens miljonprogram märktes av även i Kisa. Bristen på bostäder hade varit påtaglig strax efter andra världskriget Stiftelsen Kisahus (senare Kindahus) tog sitt ansvar redan 1948 när det första hyreshuset på Linnégatan blev klart för inflyttning.

Det kom att följas av fler. För att trygga tillgången av bostäder växte även Kulla, Singelberget och Värgårdsplan upp som nya bostadsområden.

Det var även stor efterfrågan på hustomter. Egnahems-området utvidgades och nya villakvarter färdigställdes vid Mjellerum, Norrahamra, Brostorp och Harg.

Rekordåret 1972 överträffade alla tidigare års byggnationer när det gällde såväl villor som industri- och fritidsbyggen. Dessutom stod de första 20 av totalt 268 lägenheterna på Singelberget klara för inflyttning.”

7 *Näringsliv*

En hel del av den här texten är hämtad från Kinda kommuns bok Händelser och människor i Kinda 1974 – 1999.

Sysselsättningsstruktur

Kinda är i hög grad en jord- och skogsbruksbygd, och basen för sysselsättningen var länge jord- och skogsbruk. Men precis som i övriga delar av landet har många lantbruk lagts ner och skogsskiften slagits samman. Under de 25 år som den här texten omfattar sjönk sysselsättningen inom jord- och skogsbruk betydligt, medan den steg i ungefär motsvarande mån för offentlig förvaltning. Om vi ser till hela Kinda var drygt 1 500 personer sysselsatta inom jord- och skogsbruk år 1965, knappt 500 inom offentlig förvaltning. Tio år senare (1975) var siffran ungefär 1 000 för båda dessa sektorer, och ytterligare 20 år senare (1995) var den knappt 500 för jord- och skogsbruk, knappt 1 500 för offentlig förvaltning. Under samma tid om ca 30 år låg sysselsättningen ganska stilla inom tillverkningsindustrin (ca 1 000 personer i hela kommunen), liksom inom varuhandel, privata tjänster, byggverksamhet och kommunikationer (200–300 personer inom var och en av dessa sektorer).

Arthurs tobakshandel

Arthur och Ingrid Andersson drev tobakshandel samt hatt- och mössaffär i det lilla huset vid Storgatan norr om Svea. Arthur hade så småningom också utlämningsställe för Systembolaget där. Han tog över Nils Anderssons firma redan i december 1934 och döpte om den till Arthurs Tobakshandel 1948. I folkmun kallades butiken för Kisa Hatt och Hutt.

Banck & Nilsson

Banck & Nilssons charkuteriaffär låg i en del av det gamla bryggeriet, mitt på Skvallertorget, alldeles invid den stora anslagstavlan. Butiken var en filial till Banck & Nilsson i Linköping. I Kisabutiken var Curt C:A chef. Där arbetade också Bengt Rosqvist ("tackar tackar"), Roland Karlsson, Bengt Jacobsson och Vaste Leander. "Kalle Jeppe" var schas under ett antal år.

Bergs

Bergs manufakturaffär låg i Rolfsborg, mellan Naftakiosken och backen ner mot ån. Man sålde damkläder, tyger, handarbeten och sömnadsattiraljer. Affären lades ner i slutet av 1960-talet.

Rolfsborg

Blomsteraffärer och handelsträdgårdar

I Kisa fanns på den tiden åtminstone två blomsteraffärer och två handelsträdgårdar. Det var Pomona blomsterhandel i fastigheten Sveaborg snett emot Sveahuset, som drevs av Richard Carlsson, och Iris blomsterhandel i källarplanet i fastigheten intill, som drevs av Kalle Svensson. Iris flyttade senare in i den nybyggda fastigheten på torget, till den lokal där Apoteket nu finns. Den ena handelsträdgården var Djurstedts, den låg på Värgården invid Elimkyrkan. Och den andra var Bergströms, som låg uppe vid Ulrikagatan snett emot kyrkan.

Brokullens Såg och Snickerifabrik

Brokullens Såg och Snickerifabrik bestod av tre verksamheter som stegvis slogs samman. En var Kisa hyvleri, som mejerist K Andersén startade 1901 med 4–5 anställda. Den andra var Kisa Såg Brokullen, som byggdes 1897 av garvare J A Andersson. Kisaån grävdes ut något och blev timmerdepå i väntan på bearbetning. Det tredje var Hallsta-Rimforsa Snickerifabrik. Företaget fanns sedan sekelskiftet i Rimforsa, men verksamheten tog aldrig riktig fart; namnet Hallsta levde dock vidare även om den delen omlokaliserade till Brokullen.

Utsikt från Mariaberget över bl.a. Brokullen, Krabbriket och Brogård

För Kisa Såg Brokullen gick det knackigt och företaget likviderades 1910. I samma lokaler drev då Gottfrid Gustafsson Kisa Stol- och möbelfabrik. Det var Gustafsson som köpte Hallsta Snickerifabrik, och Hallsta-Brokullens snickerifabrik uppstod. Den upplöstes dock 1918. Företagsbildningen i sin helhet med alla de tre nämnda företagen skedde kring 1920 genom Janne Svensson. Verksamheten tog fart och hade som mest ca 30 anställda. Möbeltillverkningen upphörde 1928, då ett tjugotal arbetare organiserade sig fackligt och krävde högre lön, 28 kr istället för 25 kr/vecka. Inriktning blev därefter helt och håller mot virke. Tillverkningsvärdet 1949 angavs till 125 000 kr och bestod av sågat och hyvlat virke. Sågen drevs till 1965, revs 1968 och ersattes då av en krossfirma. (Texten och bilden ovan stulen från ett inlägg av Emil Thuresson i en annan Kisagrupp. Tack Emil!)

BS-maskiner (Bolinder Munktell)

BS-maskiner var en filial till Bolinder Munktell som startades i Kisa och Gamleby 1962. I Kisa blev Åke Svensson platschef och försäljare. Man hyrde in sig i Ingvar Nilssons Lackeringsverkstad, "Nisse-Lack", som låg i torkhuset till Kongo-Pelles såg vid den stora eken. Järnvägsräls gick ända in i huset och kontoret var på övervåningen. 1965 köpte Bo Svensson, Jämshög, företaget som då blev BS-Maskiner. Man flyttade in i nya lokaler på Kalmarvägen som Lavéns hade byggt. Man hyrde nu av Lavéns Plåtslageri, som också hade sin verksamhet i fastigheten. Hos BS-maskiner arbetade bl.a. Gereon Nilsson, verkmästare, John Jacobsson, mekaniker, Åke Svensson, försäljare, Jan-Erik Nilsson från Önnöborg och Arne Strömberg, montörer, och Veine Lönning på lagret. Karl-Oskar Pettersson blev ny verkmästare 1966. Jöhnckes köpte sedan företaget och drev det vidare till 1985, då det flyttades till Vimmerby.

Café Columbia

Café Columbia vid Storgatan är förmodligen samhällets äldsta byggnad. Det flyttades till sin nuvarande plats på 1700-talet och var då apotek. Här inrättades Sveriges första emigrantbyrå av apotekaren Carl Gustaf Sundius 1846, vilket påskyndade emigrationen

från Östergötland och norra Småland. År 1866 flyttade Kinda Härads sparbank och Östgöta Enskilda bank in i huset och 1921 öppnade Dorothea Florén, en återvändare från USA, kafé. Här serverades nymodigheten bryggkaffe och man kunde lyssna till radio via en av bygdens första kristallmottagare. År 2021 kan man alltså fira kaféverksamhetens 100-års-jubileum. – I kaféet finns också ”Den Talande Duken” där man kan lyssna till emigranthistorier på både svenska och engelska med hjälp av mobiltelefon och en app. Columbia och grannhuset Dalkulla ligger där en av Kisas äldsta gårdar, Kulla Skattehemman, låg på 1600-talet.

Carlströms Speceri- och Bosättningsaffär

Carlströms Speceri- och Bosättningsaffär startades av Eric Carlström på 1920-talet och låg då i Åkerdala vid Tingshustorget. 1942 stod affärshuset i kvarteret Ärlan vid Stora Torget klart och Carlströms öppnade där 1944. Det var en väldigt välsorterad butik med mycket fint porslin, glas och presentartiklar. Gerd Pettersson berättar att hon och hennes man handlade sin matservis från Hackefors där för 650 kronor i mitten av 60-talet. På Carlströms arbetade bl.a. – förutom Eric och hans fru Inez – Tage Johansson.

Carlströms skyltfönster 1961.

Eklunds kappor

Gösta Eklund startade kapp- och dräkttillverkning i början av 1930-talet. Byggnaden på Wallingatan stod klar 1932. Den byggdes till men räckte inte ändå. En ny fastighet

byggdes som stod klar omkring 1950. Det var det stora funkishus som nu inrymmer bl.a. ICA-hallen. Affären låg i Åkerdala.

Tre generationer Eklund: Lars f. 1936, Rudolf 1883 – 1970 och Gösta 1909 – 1993.

Emilslunds möbelsnickeri

Emilslunds möbelsnickeri låg längst ner i Enebygatan, på andra sidan från Nya idrottsplatsen. Där var Paul Johansson, Sven Svensson och Nisse Svensson verksamma. Man gjorde bl.a. inredningar till butikslokaler och monterade då dessa på plats. Även finsnickeri, som skåpet nedan, hörde till repertoaren.

Engqvists Färg

I det tvådelade centrumhuset vid Torggatan låg från 1930-talet Herman Anderssons Färg- och Kemikalieaffär. Den blev sedermera Engqvists Färghandel. Den ägde av Ville Andersson. Även Lars Jacobsson, som sedermera tog över och bildade Kisa Färghandel, arbetade där. Tidigt på 50-talet var Kurt Andersson handelsresande för färghandeln, innan han flyttade med sin familj till Västervik.

Ernst Nilssons Frö-, mjöl- och spannmålsmagasin

Ernst Nilssons Frö-, mjöl- och spannmålsmagasin låg nedanför Åbergs Bil AB (där Grahns bilhall finns i dag). Ernst Nilsson var far till Sören Nilsson, som arbetade hos fadern. Ernst avled 1970.

Franssons möbler / Kisa Möbelcenter

Franssons möbler låg först på Kalmarvägen, bortanför Åkerdala och gamla Polishuset. Affären drevs och ägdes då av Elof Fransson. Det var en modern möbelaffär med gott om utställningsmöbler på husets två våningar. När familjerna Nilsson (Allan och Marwy) och Lennartsson (Lars och Maud) tog över flyttades verksamheten till huset i korsningen Storgatan / Tvärgatan, där Konsum tidigare hade legat. Företaget döptes också om till Kisa Möbelcenter. Även i de nya lokalerna hade affären två våningar och gott om utställningsmöbler.

Gillis Karlssons företag

Se under Gillis Karlsson i avsnitt 12 nedan.

Gjuteriet – Kisa Mekaniska verkstad

Kisa Gjuteri ägdes från början av Oskar Svensson, Kisa Mekaniska. Oskar var far till Harry Svensson. 1920 kom bröderna Edvin, Valter och Martin Wredberg och tog över gjuteriet. Det låg vid korsningen mellan Storgatan och Kvarngatan och var ett mycket väl ansett företag. Man gjorde gjutningsarbeten av alla tänkbara slag och samarbetade bl.a. med Thrysins, som behövde få pumphus gjutna för sin tillverkning till bl.a. Kisa Slakteri. 1959 överlät bröderna Wredberg gjuteriet till Stig Karlsson och Rudolf Schmith. Stig Karlsson drev gjuteriet ensam några år. 1977 lades gjuteriet ned och Kisa Mekaniska tog över fastigheten.

Grahns bilar

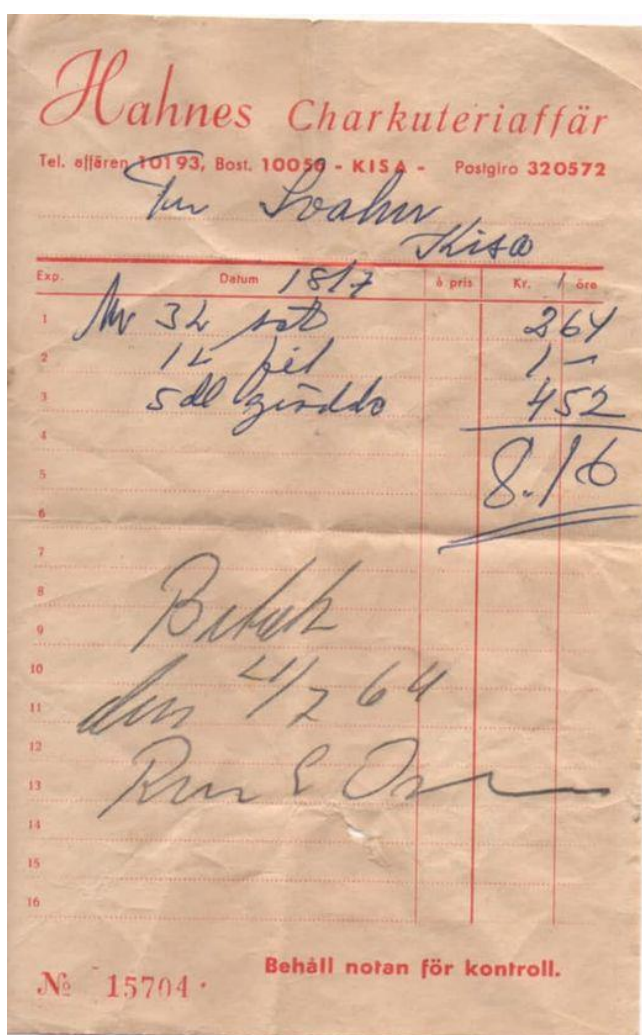
Grahns bilar bildades när Ture Grahn och hans svärson Lennart Lagg (gift med Ulla Lagg född Grahn) tog över Åbergs och Gillis Karlssons bilaffärer. Tidigare hade Ture Grahn varit specerihandlare i Hycklinge och bedrivit bilförsäljning i Cirkusgaraget i Linköping (Platensgatan 29). 1960 tog han och Lennart Lagg över lokalerna i källarplanet i mitten av det s.k. Centrumhuset i Kisa. Där var bilförsäljningen, medan verkstaden låg dels i svinhuset vid Brokullen, dels hos John Jacobsson på Enebygatan. Fred Johansson jobbade hos Grahns i hela sitt yrkesverksamma liv och tog så småningom över företaget. Även Rut Svensson och Torsten Turesson jobbade på Grahns. Där såldes Saab-bilar i stor mängd och de har sedan följts av bl.a. Opel och Subaru.

Tvärgatan med Centrumhuset

Hahnes charkuterier

Bröderna Kurt och Gösta Hahne drev Hahnes charkuterier. Företagets ena del var en charkuteriaffär i "Hahneshuset", med andra ord "nya Hemgården", det gula hus nedanför Åkerdala som stod klart 1950. Den andra delen var en charkuterifabrik i huset London, som låg (och ligger) mellan järnvägen och Kisaån alldeles norr om garveriet. I affären jobbade bl.a. Kurt Hahne, Rune Oscarsson, Olle Albertsson, Lill-Curt Johansson, Veine Johansson från Björkhult (nu bosatt i Vimmerby), Lars Löfgren och Britt-Marie från Storebro. Bland varubuden märktes Kjell-Ove Andersson och Christer Gustavsson. Bl.a. Nisse Carlén arbetade i fabriken vid sidan om Gösta Hahne. Fabriken påverkades nästan varje år av översvämningarna i Kisaån. Veine Johansson minns att Nisse Carlén ibland fick ta sig runt i fabriken på en spång.

Hanzons Radio och TV

John Hanzon drev Hanzons Radio och TV i det hus i södra änden av Stora torget som inrymde även busstation och som numera är rivet. Senare flyttade företaget in i kommunalhusets gatuplan. Man sålde och lagade radio- och tv-apparater. Förutom John Hanzon själv arbetade där bl.a. Hasse Karlsson, Tomas Jacobsson och Nisse Fransson.

Haralds kläder, Ingvars kläder och Stjärnkläder

Haralds kläder låg i norra delen av det s.k. Centrumhuset, bredvid Engqvists färg- och kemikalieaffär, och startades troligen när huset var nytt 1932. Dess innehavare hette Harald Eriksson. Butiken togs över av Harry Filipsson, som drev den i många år. Sedan kom Ingvars kläder med Ingvar Andersson som innehavare och från 1976 Stjärnkläder med Ingmar Svantesson från Dannike som ägare. Stjärnkläder fanns även i Hultsfred. Jane Ingman var föreståndare från början och tog över affären 1988.

Kaféer / konditorier

Se kap. 6, Kisa samhälle, samt en text i det här kapitlet om Café Columbia.

Karlbergs Bil

Karlbergs Bil i Kisa var en filial, huvudkontoret låg i Västervik. Karlbergs låg i mitten av 1960-talet i Sture Janssons garage, på ovanvåningen. Sedan flyttade man till de lokaler som Bilprovningen har nu på Ödäng. Och därefter tog de över lokalerna efter Nylanders Bil. På Karlbergs i Kisa jobbade bl.a. Yngve Andersson ("Tuto"), Bertil Johansson och Arne Pettersson. Ägarens son Johan Karlberg (1943 – 92) var medlem i Hootenanny Singers.

Karleby Tegelbruk

Karleby tegelbruk anlades år 1816 för tillverkning av mestadels taktegel men även murtegel. Eftersom husen då oftast bestod av timmerväggar var behovet av taktegel störst. Tegelbruket låg helt nära den plats där nuvarande Kindasågen ligger; sågen ligger på platsen för dåvarande Karleby gård. Tillverkningen vid tegelbruket upphörde 1968, men byggnaderna fanns kvar några år in på 70-talet innan de brändes ner av brandkåren. När driften lades ner slutade Kisas ojämförligt äldsta företag sina dagar, mer än 150 år gammalt. Bruket gick som allra bäst på 1950-talet. Att driften lades ner inte så långt därefter berodde på flera saker. Det handlade bl.a. om att kvaliteten på den lera som då användes var mindre god med stora inslag av småsten. Men den främsta anledningen var nog att betongtaktegel började bli en svår konkurrent på marknaden. När SIAB sökte efter en lämplig plats för sitt nya storsågverk i södra Östergötland och Karleby visade sig uppfylla högt ställda krav, valde den siste ägaren Knut Gustafsson – "Knutte i Karleby" – att sälja sitt företag. Där hade ca 30 personer arbetat som mest. Och den kanske allra främste de senaste åren var tegelmästaren 1942 – 1968 Arthur Gustafsson.

Tegelbruket drabbades av två förödande bränder på 1930-talet och brändes alltså slutligen ner av brandkåren. Bränderna har en huvudroll i den sångtext som den siste brukschefen Hasse Gustafssons son George Gustafsson skrev. Här följer texten till "Tegel":

Leran grävdes ur stora gropar
Och bakades ihop i lagom bitar
Som skyfflades in i stora ugnar
Och ovanpå ugnarna låg luffarna
Och det blev TEGEL

En gång så rasade en ugn
Jobbarna var inne och jobbade i ugnen
Men ingen skadades av fallande stenar
Folket på bygden sa dom skyddats av änglar
Och ovanpå ugnarna låg luffarna
Och det blev TEGEL

På vårarna svämmade Kisasjön över
På ängarna lekte gäddorna
Min brorsa och jag gick dit med vår ryssja
Och vittjade den dagen därpå
Ibland var det fullt med stora gäddor
Och sutare, braxen, sarvar och mörtar
Och brorsan tog upp en pytteliten orm
Och solen sken och geggan torkade
Och ovanpå ugnarna låg luffarna

Och det blev TEGEL

Tre gånger har bruket brunnit
 Två gånger så släckte brandkåren
 Den tredje gången var det dom som tände på
 Farfar stod och tittade när livsverket brann
 Sen gick han och la sig och sov hela dan
 Och drömde om att ovanpå ugnarna låg luffarna
 Och det blev TEGEL

Karleby tegelbruk 1816 – 1968.

Kinda Härads Sparbank

Sparbanksrörelsen i Kinda grundades 1866 med provinsialläkaren C M Appelberg som ordförande. Kinda Härads Sparbanks första kontor inrättades i det 1700-talshus som idag inrymmer Café Columbia. Sedermera flyttade banken till den plats vid Grönedegatan där den ligger än i dag i ett hus som uppfördes 1936 och byggdes ut 1965/66. 1966 firade banken sitt hundraårsjubileum med festligheter av olika slag och en jubileumsskrift. Bankdirektören Artur Blid lät också uppföra en mycket uppskattad föreställning på Bygdegården av "Ett äfventyr i Kisa eller Herrarne Andersson" med Ami Eklöf Hagström som regissör. På Sparbanken arbetade bl.a. Artur Blid, Inge Larsson, Ann-Marie von Wachenfeldt och Alwa Ekdahl. (Kinda Härads Sparbank slogs 1979 ihop med Norra Kinda Sparbank till Kinda Sparbank. 2008 slogs banken samman med Ydre Sparbank till Kinda-Ydre Sparbank.)

Ensemblen i "Ett äfventyr i Kisa eller Herrarne Andersson". Från vänster Helge Ydringer, Vivan Gustafsson, Ingmarie Österberg, Bengt "Gigge" Larsson, Karl-Olof Johnson, Per-Åke Andersson, Bojan Andersson (el. Gustafsson?), Pelle Gothnier, Gunvor Nilsson, Ami Eklöf Hagström (regissör), och framför dem Artur Blid.

Kindasågen

Kindasågen byggdes åren 1967–68. Etableringen av ett stort och modernt sågverk i Kisa sågs som en viktig del i ambitionen att skapa en stark centralort i södra Östergötland, och landshövdingen Eckerberg medverkade aktivt i lokaliseringsbeslutet. Andra som hade avgörande betydelse för sågverkets placering i Kisa var Arne Nilsson i Harg som hade kontakter med ägarna av Karleby och även med skogsägare, Harry Durefelt som var skogsinspektör på Skogsvårdsstyrelsen med goda kontakter med skogsägare och myndigheter, Kurt Evald Johansson som var chef på Lastbilscentralen med goda kontakter med åkeriägare m.fl., kommunalkamreren Kurt Nordenberg, kommunfullmäktiges ordförande Wille Sandelius och kommunalnämndens ordförande Gillis Johansson. En konkurrent till Kisa och Kisasjön var annars Opphem och sjön Ämmern, den lokaliseringen förespråkades av bl.a. riksdagsmannen Erik Wärnberg. – Antalet anställda var vid starten drygt 200 personer. En rapport från länsstyrelsen 1974 visade att mer än 600 personer var direkt beroende av sågen för sin utkomst. Det motsvarade ungefär 6 % av kommunens invånare. Sedan dess har antalet anställda minskat en del. Staten satsade ca 18 miljoner kr av de 34 miljoner kr som sågen kostade att anlägga, medan Västra Kinda kommun satsade ca 2,3 mkr.

Den 4 februari 1969 hade Kinda-Posten denna artikel under rubriken "Historisk transport från Kisa station" och en bild på en rad järnvägsvagnar med sågat virke: "På måndagen avgick den första järnvägstransporten av sågade trävaror från Kisa och Kindasågen. Ett tågsätt om 20 vagnar avgick med Västervik som destinationsort varifrån virket skall utskippas med båt på fredag. Denna premiärtransport kommer nu

att kontinuerligt följas av till en början omkring två tågsätt per vecka. När sågverket under våren kommer att införa tvåskift beräknas ett tågsätt om 20 vagnar per dag lämna Kisa station. På bilden ser vi järnvägsexpeditör Bertil Samuelsson signalera för avgång.”

Kisa Auktionshall & Fastighetsförmedling

Under detta namn drev Sten Fagerlund auktionsfirma och så småningom också fastighetsförmedling. Enligt Stens dotter Ylva skulle man väl i dag snarare kalla butiken för en loppisbutik eller Second hand-butik, för så många auktioner förekom det inte. Sten köpte bl.a. upp hela dödsbon. Företaget huserade först på Enebygatan, senare i Stahrebo på Grönedegatan 3 och så småningom i Rosenborg, där de auktioner som förekom hölls på baksidan. Som fastighetsmäklare var Sten Fagerlund självlärd och oskolad. Han samarbetade med Sven Alskog.

Kisa bok- och pappershandel

År 1961 köpte Göte Lindqvist och Carl Olof ”Calle” Widén A.G. Anderssons verksamheter och bildade AB Kisa Bok- & Pappershandel. Göte hade dessförinnan jobbat i bokhandeln ända sedan 1935. Götes hustru Ingrid och Calles hustru Doris jobbade också i bokhandeln. Den låg först i samma hus som Centralkonditoriet, senare i Paris på Storgatan. Ungefär 1969 flyttade den tvärs över gatan till Rolfsborg när Bergs manufakturaffär stängde. I bok- och pappersaffären såldes även bl.a. leksaker. Kisa bok- och pappershandel fick så småningom lägga ner sin verksamhet, liksom tyvärr de flesta affärer av det slaget på mindre orter får göra.

Kisa bryggeri

Kisa bryggeri var en filial till Centralbryggeriet i Linköping, som också hade ett nederlag i Vimmerby. Det var därifrån Kisa fick sina leveranser. På sjappen serverades bara Centralbryggeriets öl och gubbarna där pratade alltid om att Åbros öl var bättre. Till slut tröttnade han som serverade och frågade om han fick göra en ölprovning med sina gäster. Jodå, det fick han. Så han tog fram CB-öl och Åbro öl och hällde upp dolt i glas. Gubbarna var helt överens om vilket som var bäst, Åbros. Då tog utskänkaren fram flaskorna och visade att Åbroflaskorna var oöppnade och att det alltså bara var CB-öl i glaset. Gubbarna blev mycket uppbragta, men det var slut med talet om Åbro.

Det var inte bara öl som tillverkades på Kisa bryggeri utan även olika sorters läsk. Erik Spets körde en av ”drickabilarna”. En annan utkörare var Yngve Hjelte. Angående bryggeriet, se även under ”Kisas två ölsjapp” i kapitel 6 ovan. Vi har inte kunnat få fram någon uppgift om när bryggeriet lades ner.

Kisa Cykel & Sport

AB Kisa Cykel & Sport bildades i början av 1970-talet genom en sammanslagning av Roos Cykel & Sport, som drevs av Allan Roos, och Mopedservice, som drevs av Ingemar ”Bimbo” Karlsson. I företaget arbetade bl.a. bröderna Stig och Leif Andersson. Leif hade börjat som lärling hos Bimbo. Leif tog så småningom över verkstaden, och lite senare tog han och Stig över hela företaget.

Kisa Furumöbler

Kisa Furumöbler bildades av Ernst Roth, Kåre Hansen och Sven Pettersson. De hade alla tre arbetat i Karl Israelssons möbelsnickeri, och när han gick bort 1956 startade de eget. De tillverkade bl.a. Malmsten-möbler. Kisa Furumöbler hade sin lokal längs Industrivägen, i högersvängen där vägen till Tolvmannabacken nu går. Det fanns en

lång och smal spång därifrån över kärret och ån till gamla Vimmerbyvägen, och Ernst Roth som bodde i Slänten vid Vimmerbyvägen gick över den till och från jobbet.

Kisa Järn- och Redskapshandel

Kisa Järn- och Redskapshandel etablerades av John Anderson 1921 och innehades av honom fram till 1950. Då togs verksamheten över av Janne Jansson. På "Järn och Redskap", som låg i Sveahuset, arbetade bl.a. de personer som syns på bilden på nästa sida.

Från vänster: Nils-Egon Johansson, Janne Jansson, Karl-Åke Andersson, Magnus Andersson, Bernhard Allerth, Kent Ljungberg, Lennart Jansson, Åke Fagerlund och Sven Magnusson

Kisa Smidesmekaniska

Kisa Smidesmekaniska startades när Sigvard Knutsson köpte lokalerna i torkhuset till Kongo-Pelles såg efter Ingvar Nilsson, "Nisse Lack". Huset brann efter några år och Knutsson byggde då nya lokaler på området vid f.d. Thrysins.

Kisa-Tryckeriet

Tryckeriet låg i Åkerdala (Storgatan 1), ovanför Lundahls fiskaffär (som låg i källaren) och bredvid Eklunds kappor. Tryckeriet hade startats 1902 och ägdes på 1950-talet av Folke Ljungquist, bror till Walter och Birger. I början av 1963 köptes tryckeriet av Richard Swahn, som hade arbetat där sedan 1962, då han och familjen kom till Kisa från Aneby. Även sonen Hans arbetade i tryckeriet. Hösten 1963 kom Sören Forss och sökte jobb efter skolan och blev anställd. Han var trogen tryckeriet i alla år och var

mycket skicklig. Det var även Anita, sedan 1967 gift med Hans, som kom till Kisa och tryckeriet 1964.

Så småningom köpte Hans halva tryckeriet. Han och Anita köpte fastigheten Storgatan 44 (sista huset på Storgatan mot Linköpingshålet) med en fabrikslokal och flyttade tryckeriet till den lokalen 1976. Själva flyttade de in i boningshuset, medan Sören och Helén Forss flyttade ner till bottenvåningen. Man undrade först om man hade kommit för långt från centrum och inte skulle få in några spontankunder som kunde hoppa in och handla lite kartonger eller papper m.m. Men när tryckeriet hade varit på sin nya plats i 2–3 dagar kom ett godståg och stannade utanför. Ut hoppade lokföraren, kom in till tryckeriet och beställde trycksaker till en förening. Sedan sprang han ut till tåget igen och åkte iväg. Då sa man sig att det var nog ingen fara, det kommer säkert spontankunder.

Annars var kunderna främst företagen i Kisa, och de var mycket trogna. Tryckeriet tryckte även bl.a. en vissamling av Kisa-poeten Gustav Nilsson. Den beställdes av Göte Lindqvist på Kisa Bokhandel. Man tryckte även en del åt konstnärerna Lollo Holmquist och Bengt Eriksson. Familjen Swahn sålde tryckeriet 1982 och flyttade tillbaka till Aneby.

Kisa Wärdshus

Före kommunsammanslagningen 1974 ägdes Kisa Wärdshus, ”Hotellet”, av Västra Kinda kommun. Även efter sammanslagningen var Wärdshuset i kommunal ägo så länge som till 1995, fastän försäljning aktualiserades flera gånger. Wärdshuset var både hotell, restaurang och festlokal, och åtskilliga Kisabor firade sina jämna födelsedagar där. Flera klubbar och föreningar hade också länge sina möten och fester på Hotellet. Kisa Bridgesällskap höll t.ex. till där liksom Rotaryklubben och den s.k. Z-klubben. På somrarna var det under många år en uppskattad kaffeservering i trädgården ner mot ån. Och sommaren 1958 samlades många Kisabor i den stora salen på nedre botten i hotellet och tittade på fotbolls-VM i tv. Då var det ännu ovanligt med tv-apparater i hemmen. Ytterligare en tv-apparat fanns för övrigt i fönstret till den lilla lokal i nedervåningen i hotellets södra gavel där El-byrån huserade. Smågrabbarna sprang inte sällan mellan de båda apparaterna för att försöka få bästa möjliga sikt bland alla breda ryggar.

Kronströms bokbinderi

Omkring år 1900 grundade Adolf G. Kronström ett bokbinderi i Dalkulla bredvid Columbia. Hans son Gustaf Kronström drev sedan bokbinderiet på samma plats till 1964.

Lavéns plåtslageri

Lavéns plåtslageri startades av Carl-Otto Lavén. Verkstaden låg först i närheten av järnvägsstationen men fick så småningom nya lokaler på Kalmarvägen 14. I företaget arbetade även sönerna Gösta, Karl-Erik, Stig och Hans.

Ljungqvist Speceri & Manufaktur

Ljungqvist Speceri & Manufaktur grundades av Josef Ljungqvist 1892. Sonen Folke blev senare föreståndare för rörelsen och tog även över Kisa-Tryckeriet, som hans far Josef hade haft hand om i början. På Ljungqvist Manufaktur arbetade bl.a. Svea Klenfeldt, Gullan Swartz och Maud Pettersson. Ljungqvists Specerier hade i många år Ragnar Lindskog som föreståndare. Både manufaktur- och speceriaffären låg i Sveahuset.

(Josef Ljungqvist var också den som bildade Kinda Härads köpmannaförening. Josef Ljungqvist byggde i början av 1900-talet Solhåg, huset där folktandvården höll till i många år och som nu rymmer begravningsbyrå. När hustrun Edla dog kom han på obestånd och var tvungen att lämna Solhåg.)

Långasjönäs Pappersbruk

Bland industrier dominerade Långasjönäs pappersbruk vid Forså ända från början av 1900-talet och fram till Kindasågens etablering 1968. Pappersbruket finns beskrivet i Torsten Gilles och Lars Ole Hansens bok Pappersbruksarbetareliv från 1981. Föregångaren var Forså Pappersbruk, som hade anlagts vid Örneström 1809 men efter en konkurs 1869 flyttats till Forså, som ligger vid Föllingesjöarnas utlopp i Kisaån. Och sedan dess har alltså bruket spelat en väldigt viktig roll i Kisas näringsliv. Under den tid som den här texten handlar om arbetade ungefär 300 personer där. Ägarna skiftade från familjen Sandberg till AB Klippan 1965 och Södra Skogsägarna 1976. Även därefter har bruket bytt ägare flera gånger, men det ligger utanför den här texten. Namnet Långasjönäs kommer från orten Långasjö i Blekinge, där bruket låg innan det 1919 slogs ihop med Forså-bruket och flyttade till Kisa. – Arne Sandström minns att inför vissa jular, då man tillverkade julservetter, blev Kisaån rödfärgad efter vissa utsläpp från pappersbruket. Miljötänket var väl inte i topp vid den tiden.

Mona Saint Cyr berättar så här om sina dryga två år som industrisekreterare på Långasjönäs: När hon i tidningen såg en annons om att bruket sökte en industrisekreterare tog hon omedelbart bilen ut till bruket. Det var 1970. Hon träffade

platschefen Kay Frödin och efter intervjun åkte hon hem som anställd. Det gick mycket fort, så fort att maken Rune vid hennes hemkomst undrade om hon inte borde ha rådgjort med honom först. – Arbetet på pappersbruket var naturligtvis mycket annorlunda jämfört med den lärarsyssla hon haft tidigare. Kontorslivet kändes inledningsvis lite främmande, men Mona var snart inne i det. I huvudsak handlade hennes arbete om att assistera chefen Frödin. Hon skrev brev, stod för en del visningar i fabriken, fixade logi m.m. åt internationella gäster och annat dylikt. Hon fick stort förtroende av Frödin, som bodde i en tjänstevilla på Västra vägen. Han kändes mer som kompis än som chef minns hon. Mona skrev oftast hans brev efter snabba anvisningar, och han skrev under nästan oläst. – Kontorspersonalen på pappersbruket var inte stor, men de hade god kontakt. Kauko Laine var den som skötte ekonomin. I fabriken fanns det ett matrum, och de som arbetade där hade med sig matsäck. Så var det inte på kontoret och Mona åkte hem på luncherna. – Pappersbruket tillverkade då bl.a. servetter, bordsdukar, hushållspapper och toalettpapper.

Martin Gustafssons järnhandel

Martin Gustafssons järnhandel låg i gamla Hemgården på Storgatan och ägdes, som sig bör, av Martin Gustafsson. I järnhandeln arbetade förutom Martin bl.a. Calle Samuelsson, Göran Larsson, Karl-Erik Andersson, Elis Olsson, Åke Jarledal, Enar Marcusson, Sigvard Jakobsson och så småningom Martins son Magnus Gustafsson. När Erik Larsson hade stängt sin affär uppe i Grönedegatan började han arbeta i järnaffären, troligen på kontoret.

Mejeriet

Kisa Mejeri låg på den plats där Coop-varuhuset ligger i dag. Dit kom dagliga leveranser av mjölk, och man tillverkade ost och andra mjölkprodukter. Där fanns även en butik. Bland dem som jobbade i mejeriet, i butiken eller på kontoret fanns Erik Gustavsson, Ivar Karlsson (som var chef), Olof Johansson, Sven-Arne Alvin, Martin Wennerberg, Gunnar Andersson, Britt Malmström, Agnes Carlsson och Kerstin Johansson. Och bland mjölkbilförarna fanns ”Mjolk-Einar”, ”Kalle i Söderhult”, ”Ivar i Brönna” och ”Mjolk-Sigge”.

Ytterligare två mjölkkörare till mejeriet i Kisa var Gösta "Linus" Isaksson i Hjortslund, som körde linjen från Pinnarp via Svalsjö och upp till Sävsjömåla, sedan tillbaka till Kisa via Kottebo, Högtomta och Yxefall. (Gösta Linus var även skrothandlare.) Den mjölklinjen övertogs av Gillis Holstein i Stora Hällingeberg. – Mejeritomten såldes till Konsum år 1975, varefter mejeriet revs.

Ett pojkminne om bl.a. mejeriet (av Bengt Djurstedt)

Det var omkring år 1950. En morgon blåste en tydlig brandrök från vägkassan och garverigården upp mot Östgötagatan, där jag bodde. ”Följ med Thure i Värgården till mejeriet med mjölken så kanske du får en förklaring, men var försiktig”, sa min mor. Med en plats på Thures flak skred häst med kusk, passagerare och mjölksåar in mot samhället. Brandröken kändes tydligt när vi passerade nya bron över Kisaån. Thure tog en sväng med häst och vagn upp mot Columbia, och där mellan Schills' hus och Columbia hade elden bränt ner hela gaveln på det mellanliggande uthuset. Elden var släckt men det pyrde och rök.

Efter det korta avbrottet ,med minnet av den stickande brandröken väl förankrat i 'hjärnans luktregister', fortsatte transporten till Kisa mejeri som låg där Hagaborgsbacken börjar. Här fick jag min första pryö, då jag från lastbryggan kunde se alla vitklädda personer som vägde, provtog och förpassade innehållet i Thures och andras mjölkleveranser till ett stort kar. Jag fick nu en ganska klar bild över hur den mjölk, som jag handlade i mjölkaffären på eftermiddagarna, kom till tappkranen inne i mjölkaffären, vilken låg på mejeriets kortsida.

Bestående är minnet – från denna titt in i vardagen – av bl.a. den bullriga miljön och mejerskans konstiga mössa.

Väl hemma efter ett par timmar kunde jag nu för mina föräldrar och nyvakna syskon med viss dramatik berätta om mina morgonupplevelser.

Några år senare (juni 1954) vaknade jag upp till en 'ny' brandrök. Hjärnan kopplade nu snabbt upp 'lukregistret'. Tvärs över handelsträdgården och ner mot Kisaån kunde jag från mitt fönster se hur jätteförrådet vid Svea stod i brand! Men det är en annan historia.

Mjölkbaren

Mjölkbaren låg i Centrumhuset och var länge Kisas enda restaurang/matsservering vid sidan om Kisa Wårdshus. Där arbetade bl.a. Elsa Edelborg och Ingrid Erlin.

Nilssons Rör AB

Nilssons Rör är en VVS-firma som har drivit sin verksamhet i många decennier i trähuset nedanför Hemgården, Storgatan 5, se bilder under rubriken Hemgården och Åkerdala i avsnitt 9. (Även trähuset kallades Hemgården tillsammans med det likadana hus som revs när "nya Hemgården" byggdes.) Firman fanns även dessförinnan men höll då till på annan plats. På Storgatan 5 efterträdde man Martin Gustafssons järnhandel. Firman startades av Per-Erik Nilsson och hans hustru Elna. Den drev sedan vidare av sönerna Åke, Bruno och Björn. Björn var en skicklig gångare och vann bl.a. ungdoms-SM.

Nylanders Bil

Nylanders Bil låg vid Storgatan, just väster om Kisaån. Företaget ägdes och drevs av Curt Nylander, och där arbetade även bl.a. Curts son Göran Nylander, Kurt Germundsson, Valter Jonsson, Sven Carlsson, Sören Nilsson, Margit Lindell, Gustav Eriksson i Fristad. hans son Bosse (innan han anställdes på Motorcentrum), Per-Uno Fors, Egon Dahlgren, Bengt Alvin, Sten-Olof Fransson och Lars "Limpa" Jarl.

Olles specerier

Se Strömbäcks efterträdare.

Postbankens stansningsfilial

Postbankens stansningsfilial var under en kort period en viktig arbetsplats för framför allt kvinnor i Kisa. Den byggdes upp av Einar Lindvall och låg i Eklunds kappfabriks gamla lokaler, i dag ICA-hallen. Arbetet startade 1966 och arbetsgivaren utlovade en fortsättning till dess att ny teknik skulle komma att ersätta stansning och läsning av hålkort. Arbetets inriktning förändrades successivt från rent hantverk till datorstyrda processer, och så småningom tog som bekant datorerna över helt. Avdelningen i Kisa stängdes år 1977 och många, framför allt kvinnor, blev då arbetslösa.

Richard Sandströms Modehus / Fabriksboden

Den 1 oktober 1923 startade Malcolm och Matilda Sandström Fabriksboden i Kisa tillsammans med sonen Richard. Familjen flyttade till Kisa i november 1925, och där växte Fabriksboden till ett stort företag. I Kisa fanns också en egen butik, från början i Röda huset. Under en period låg den i "lilla AG", dvs. där den gamla leksaksaffären låg.

År 1929 öppnades en butik i Vimmerby. 1944 startades Mästersöm som ett dotterbolag till Sandströms och leddes av Richards yngre bror Gunnar. Konfektionsföretaget blev snabbt en av de ledande ytterplaggstillverkarna i Sverige. Man fokuserade också mycket på sportmode och klädde bl.a. den svenska truppen vid de Olympiska Spelen i Melbourne 1956. Mästersöm introducerade bl.a. tryckknappen, det delbara blyxtlåset och den första vänderbara jackan – Venden. 1963 avled Gunnar Sandström 48 år gammal och fabriken såldes några år senare. 1975 övertog Ola Sandström, son till Gunnar,

företaget. Härefter har det skett en på många sätt intressant utveckling, men den får inte plats i den här texten (som ju i princip rymmer åren fram till 1975).

Richts Konditori

Richts Konditori öppnades i Rosenborg, det numera rivna huset vid Skvallertorget, år 1900. Det var när Johan och Ida Richt kom till Kisa, Johan var bagare. Johan dog 1923 och hustrun Ida lät senare bygga ett nytt hus på Tvärgatan som huserade bl.a. det nya Richts konditori. Ida drev konditoriet vidare till 1937, då tre systrar Fransson som bodde i Högliden tog över driften. Namnet Richts Konditori blev dock kvar. Dottern Sigrid, född 1891, gifte sig med köpman Axel Svensson, "Jäst-Svente". De fick barnen Rune, Eva och Stig, som tog namnet Richt efter sin morfar och mormor. Men de hade alltså inte med konditoriet att göra. (Rune arbetade bl.a. på Posten i Rimforsa. Eva var ogift och arbetade som kartriterska. Stig arbetade på Posten i Kisa och var gift med Ina, se Richts Textil.) Under "vår tid" drevs konditoriet av Sture Thell och därefter sonen Göran.

Rune, Stig och Eva Richt

Richts Textil

Ina Richt, gift med Stig, drev Richts Textil i utbyggnaden av "Richtshuset" och sålde garn, material till textila handarbeten och barnkläder.

Sandströms Skor – Skon vid bron

Vid laga skiftet i Kisa i slutet av 1830-talet ritades en utförlig karta över ägorna och då låg en garveritomt intill Kisaån. Närheten till vatten var en förutsättning för garveriet, för uppmjukning av skinn, sköljningar med mera. På 1870-talet övertogs garverirörelsen i Kisa av Johan August "JA" Andersson (1844 – 1906), som drev verksamheten fram till sin död. År 1893 byggde han Garvaregården i Kisa och 1897 gifte han om sig med Ester Pettersson (1875 – 1960), syster till Ida Sandström (1871 – 1957). Ett av deras barn var John "Järn-John" Anderson (1899 – 1975). Idas make styrmannen Gustaf Sandström (1868 – 1946) hade hjälpt "JA" sedan 1891 med bokföring och blev nu ombedd av änkan Ester att hjälpa till att driva verksamheten vidare. Till garveriet hörde också en sko- och läderaffär, som fanns i Garvaregården. Garvarn drev även café, bageri och matservering i det nya huset. År 1910 flyttade Ida och Gustaf från Horn till Kisa. Gustaf drev garveriet och affärsverksamheten på arrende i Kisa, men de behöll även sin affär i Horn och den drevs vidare av Idas yngre syster Signe.

År 1923 hade Gustaf byggt färdigt den fastighet som "JA" tidigare påbörjat vid Storgatan 14, där Sandströms Skor ligger. Huset heter "London". Från början inrymdes Idas modeaffär i den norra delen av fastigheten och sko- och läderaffären i den södra. Skoaffären fyllde alltså 100 år 2023. Stig och Bernt Sandströms syster Bojan (1898 – 1984) jobbade hos sin mor i modeaffären. Då Gustaf vid denna tid blev sjuk kallades den äldste sonen Bernt hem från sina läkarstudier i Lund för att driva verksamheten. Den yngste sonen Stig kom också tidigt in i bilden. År 1919 hade Gustaf startat en modern skoverkstad, ett maskinskomakeri med tre anställda. Bernt drev verksamheten tillsammans med sin svåger, Gästgivarens son, Ivar Andersson (1897 – 1948) och 1929 bildades Handelsbolaget G. Sandström. Senare tillkom den yngste brodern Stig som delägare. Stig brukade berätta att den äldste han hjälpt till med att expediera var född 1819! Ivar, som hade läst juridik i Stockholm, gifte sig 1929 med Bojan Sandström. Han blev senare kamrer på Sparbanken där Gustaf Sandström granskade bokföringen.

I en lokal i husets södra gavel, mot gränden som heter Garvaregatan liksom gatan på andra sidan ån, var det skoverkstad. Det var som mest fem personer som jobbade där, och i stort sett hela Kisa fick nog under en tid sina skor lagade i Sandströms skoverkstad. På den tiden var det mycket vanligare att man höll skorna i liv några extra år genom att låta laga. I verkstaden tillverkades även en arbetskänga kallad Kisakängan. Den var brun och i grovt läder.

Några av de skomakare som arbetade i skoverkstaden och som också jobbade med Kisakängan var skomakarmästaren Oskar Tidlund (1882 – 1958), Bertil Peterzén (1908 – 1960), skomakarmästaren Erik W. Mathson (1903 – 1968, bodde i Hycklinge och var far till Pelle, Eva, Sven och Lasse Mathson), Hjalmar Germundsson (1888 – 1971, var far till bland annat Ellbritt Mathson, gift med Pelle Mathson) och Hjalmar Liljedahl (1897 – 1974). På äldre dagar verkade även Stig Sandström som skolagare (som han ville kalla sig eftersom skomakarna var så mycket skickligare). Arne Sandström minns att Hjalmar Germundsson var en riktig spjuver och roade barnen med alla möjliga upptåg.

Så här såg bron vid Skoaffären ut före 1948. Tanken var att järnvägen skulle elektrifieras och att det skulle beredas plats för en elledning under bron. Någon elektrifiering blev det dock inte. Foto: Stig Sandström

År 1975 avslutade Stigs yngste son Lars, f. 1953, sina studier och flyttade tillbaka till Kisa. 1977 köpte han Bernts halva i bolaget. Skoverkstaden avvecklades inofficiellt 1973 då den siste skomakaren slutade. Stig fortsatte dock själv med skolagningar fram till 2004. Lars övertog verksamheten helt efter sin far på 1990-talet och ombildade verksamheten till aktiebolag.

Schills

Schills manufakturaffär låg i Strömsholm, det s.k. Schillshuset eller Glashuset, nedanför Columbia. Där drev Jonas Kindahl tidigt manufakturaffär. Ture Schill startade sin verksamhet i början av 1950-talet. Efter Tures död övertogs rörelsen av hans hustru Birgit. Ture avled 1962, Birgit 1994. Hos Schills arbetade bl.a. Inge Anstérus, Gunvor Isaksson och Inga-Lena Thorén. Elsvig Lamberthz var ändringssömmerska.

Strömbäcks eftr. / Olles specerier

Speceriaffären i Bergdala, vid Enebygatans början, hette ”Strömbäcks eftr” alltså Strömbäcks efterträdare. Olle Samuelsson tog över den någon gång på 50-talet och affären döptes så småningom om till Olles Specerier. I den intilliggande lokalen fanns Ruckmans konditori, sedermera Harlings, som drevs av familjen Harling, När Melcher Harling avled 1968 blev huset till salu och Olle köpte det. När så småningom kundvagnarna gjorde sin entré i Kisa stängde Olle sin verksamhet och gick i pension.

Söderströms kopparslageri

Söderströms kopparslageri var ett av de sista med ”riktiga” kopparslagare. Gillis Söderström, pappa till Berndt, var mästaren och hans lärling/gesäll var Olle Karlsson, som sedermera tog över företaget. På grund av dålig lönsamhet fick verksamheten

läggas ner. Det hade nog gått bättre i en större ort. Olle blev då vaktmästare på Kindagård.

Svedboms Guld

Svedboms guldsmedsaffär låg på Tvärgatan, bredvid Richts konditori. Det var en filial till Svedboms i Vetlanda som fortfarande finns kvar. Kisafilialen tvingades tyvärr slå

igen i början av 2000-talet. Där arbetade bl.a. Ingrid Johansson, maka till Nils-Egon Johansson, och Anna-Greta Johansson (född Germundsson), gift med Lennart.

Thrysins

Civilingenjör Ludvig Thrysin i Stockholm förlade efter andra världskriget sin tillverkning av mekaniska produkter, bl.a. pumpar till slakthus, vid den norra infarten till Kisa. Ett skäl för detta var närheten till bröderna Wredbergs gjuteri. Gjutning av pumphus krävde noggrannhet och förståelse för vilka krav som ställdes på slutprodukten. Wredbergs och Thrysins hade stor respekt för varandras yrkeskunskaper och samarbetet fördjupades med åren. Ludvig Thrysin lämnade så småningom över sitt företag till sonen Sven Thrysin. Man fortsatte att tillverka egna produkter som pumpar

och transmissioner (kraftöverföringar) till dess att vikande orderingång och försämrade lönsamhet tvingade företaget i konkurs 1982.

Åbergs bilar

Axel Åberg startade en bilverkstad på 1920-talet på den plats där Grahns bilar nu ligger. Firman hette Kisa Bil- & Mekaniska Verkstad. Där fanns också Kisas första bensinstation, en Caltex. Åbergs hade både försäljning av personbilar och verkstad. Och man anordnade även körskola. Torsten Turesson var verkmästare och Karl-Axel Karlsson bil-skollärare. Den nya bilhallen invigdes 1959. Företaget gick så småningom upp i Grahns.

ÖAF

Östergötlands andelsslakteriförening (ÖAF) hade en butik i korsningen Grönedegatan / Torggatan, i huset Alfredsberg. Vid sidan av Hahnes och Banck & Nilsson var ÖAF samhällets tredje charkuteriaffär. Där arbetade bl.a. Lennart "Hilma" Larsson, Sigurd "Sigge" Marcusson, Gulli Tell och Lars Challe Andersson. Challe jobbade där åren 1955–59, och då var Hilma hans chef. Harry "Halla" Hoflund körde ÖAF:s varubuss.

ÖAF-huset från Storgatan 1962.